

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Komunikace v prostředí nových technologií
- problém kyberšikany**

Jitka Velíšková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Komunikace v prostředí nových technologií
- problém kyberšikany**

Jitka Velíšková

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Havlík, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Vladimíru Havlíkovi, CSc.
za pomoc při zpracování této práce, za vstřícnost a věnovaný čas.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 KOMUNIKACE PROSTŘEDNICTVÍM NOVÝCH TECHNOLOGIÍ	2
3 ŠIKANA	3
3.1 Druhy šikany	3
3.2 Stadia šikany	4
3.3 Agresor	6
3.4 Oběť	7
4 KYBERŠIKANA	9
4.1 Definice kyberšikany	9
4.2 Výskyt kyberšikany	10
4.3 Kyberprostor	11
4.4 Tradiční šikana versus kyberšikana	12
4.5 Prostředky, které může kyberšikana zneužít	12
4.5.1 Mobilní telefony	13
4.5.2 Internet	15
4.5.3 Srovnání zneužitelných prostředků	18
4.6 Agresor kyberšikany	18
4.6.1 Typy agresorů	19
4.6.2 Nejčastější formy šikany z pohledu útočníků	20
4.7 Oběť a následky kyberšikany	21
4.7.1 Nejčastější forma kyberšikany z pohledu obětí	22
4.8 Publikum v kyberšikaně	22
4.9 Učitel jako oběť kyberšikany	23
5 DALŠÍ FORMY ON-LINE NÁSILÍ	25
5.1 Nevyžádaná sdělení, hoax, virus	25
5.2 Kyberstalking	26
5.3 Kybergrooming	27
5.4 Happy slapping	27
5.5 Sexting	28
5.6 Další pojmy on-line násilí ve zkratce	28
6 ODHALENÍ A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY	30
7 ROLE RODIČŮ	32
8 PREVENCE	34

9 ŠIKANA A ZÁKON	37
10 POMOC	39
11 ZÁVĚR	41
12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	43
13 RESUMÉ	46
14 PŘÍLOHY	48

1 ÚVOD

Pro vypracování bakalářské práce jsem si vybrala téma „*Komunikace prostřednictvím nových technologií - problém kyberšikany*“. Důvodem je částečně současná medializace problematiky, ale především přirozený zájem, který ve mně, rodiči dvou dospívajících dětí, toto téma vzbuzuje. Cílem práce je mapování problematiky kyberšikany. Práce by měla poskytnout orientaci v základních pojmech, upozornit na důležité momenty a předložit podstatné informace, které mohou pomoci včasnému odhalení kyberšikany a k odpovídající, vhodné reakci následující bezprostředně po něm. Pokusila jsem se o pohled na výše uvedenou problematiku zejména očima rodičů potencionálních účastníků kyberšikany. K dosažení cíle bylo použito metody komparace, deskripce a analýzy.

První část práce je věnována vymezení základních pojmů problematiky tradiční šikany, která s kyberšikanou bezprostředně souvisí. Jsou zde popsána stadia šikany, včetně jejich projevů, profily typických obětí a agresorů. Ve druhé části jsem se zaměřila na samotnou kyberšikanu. Na společné znaky a projevy, ale zejména na specifické rozdíly šikany tradiční a šikany on-line. V této kapitole je také zdůrazněn vliv rozvoje moderních komunikačních technologií na výskyt negativních fenoménů, které jsou s technickým pokrokem bohužel spjaty. On-line násilí má i jiné podoby, zmíněné v další části práce, které většina odborníků staví spíše mimo problematiku kyberšikany. I u těchto forem on-line násilí však dochází ke zneužití prostředků moderních technologií s vážnými následky pro uživatele.

Závěrečné kapitoly shrnují problematiku odhalení, řešení a prevence kyberšikany. Větší pozornost jsem věnovala roli rodičů, kteří by měli svým dětem poskytnout zejména pomoc a podporu, ale měli by se zároveň aktivně účastnit následných aktivit. K tomu je však nezbytná alespoň základní orientace v problematice.

2 KOMUNIKACE PROSTŘEDNICTVÍM NOVÝCH TECHNOLOGIÍ

Téma práce je spojeno s komunikací v různých podobách a souvislostech. „Komunikace“ je pojem v dnešní době skloňovaný ve všech pádech. Komunikace přímá, nepřímá, mluvená, psaná, verbální, neverbální, komunikujeme málo, komunikujeme moc... Komunikace je tak stará, jako lidstvo samo a stejně jako lidstvo, prochází i ona svým vývojem. Mění se její způsoby, komunikační kanály, vznikají nové pojmy. Nejnovějšími přírůstky do skupiny slov vázajících se k problematice komunikace jsou zcela jistě pojmy související s informační a komunikační technologií (Information and Communication Technologies - dále jen ICT). Svět komunikačních technologií se zrodil na konci šedesátých let 20. století. Dalo by se tedy říci, že hovoříme o poměrně mladém, v poměru s existencí světa nepatrném, zlomku dějin lidstva. Vědecký pokrok má však na lidstvo takový vliv, že celý proces komunikace staví do zcela jiné roviny. Být nepřetržitě „online“ je pro lidi, kteří se do digitálního světa již narodili (tzv. digitální domorodci), samozřejmostí.¹ Lidé se dokonce mohou cítit nepatřičně, když nezvednou telefon nebo neprodleně neodpoví na e-mailovou zprávu. Samozřejmě jsou možnosti ICT vnímány především kladně, zejména v oblasti vzdělávání, kde se díky ICT vyvíjí nové metody.² Nový online svět však přináší i mnohá úskalí a nová rizika, o kterých je potřeba vědět a adekvátně na ně reagovat. Mezi tyto negativní jevy patří i problém kyberšikany, který se souběžně s vývojem komunikačních technologií objevuje stále častěji. Abychom se však mohli zabývat samotnou kyberšikanou, musíme také zmínit šikanu původní, která existovala již před nástupem moderních komunikačních technologií. Tradiční šikanu není možné oddělovat od kyberšikany ani od dalších jevů, které souvisí s vývojem nových médií. Dá se říci, že obě mají společný základ a jsou polaritami stejného sociálního jevu.³

¹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 19.

² Tamtéž, s. 22-23.

³ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 52.

3 ŠIKANA

Slovo šikana je francouzského původu („*chicane*“) a znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování či pronásledování. U nás tento pojem poprvé použil, v souvislosti s československou armádou, pražský psychiatr Petr Příhoda. Ten jako první veřejně vyslovil to, o čem se všeobecně vědělo a mluvilo, ale vzhledem k politickému zřízení se na problém šikany v armádě pohlíželo jako na tabu. Přitom pojmy jako „bažant“ nebo „mazák“ byly veřejnosti více než známé.⁴ Dnes, i když už není základní vojenská služba povinná, tento problém nezmizel. Stále častěji můžeme slyšet o šikaně v souvislosti se školstvím. Bylo by však chybou dívat se na problém šikany pouze jako na problém vyskytující se mezi dětmi. V roli oběti i agresora nezdědka figurují i dospělí (mobbing, kyberšikana), jak bude zmíněno v dalších částech této práce. Ačkoli se o šikaně hovoří zhruba od roku 1970, dodnes neexistuje žádná univerzálně přijatá definice. Nesporně se jedná o agresivní chování, přestože výklad tohoto jevu je různý.⁵

3.1 Druhy šikany

V odborné literatuře je publikováno několik dělení forem šikany na základě různých kritérií. Prof. PhDr. Pavel Říčan, CSc., který se dlouhodobě zabývá problematikou dětí a mládeže, rozlišuje šikany přímou a nepřímou. Přímá šikana spočívá v násilí různého druhu - v působení bolesti (bití, kopání, pálení atd.), v ponižující tělesné manipulaci (obnažování, nucení sníst nebo vypít něco odporného) nebo v poškozování a odcizení osobních věcí.⁶ Dále se projevuje slovním napadáním (nadávky, posměch, urážky), zotročováním (donucování oběti k vykonávání ponižujících či zakázaných činností) či posluhováním agresorům (krádež v obchodě). Nepřímá agrese je popisována především jako sociální izolace. Oběť je vyloučena ze sociální skupiny, i když se všemožně snaží zavděčit a znovu se začlenit. Šikana přímá i nepřímá se může vzájemně prolínat a proces šikanování tak lze začít oběma způsoby. Oběť, která je fyzicky šikanována, bude pravděpodobně brzy i izolována a naopak.⁷ Můžeme se také setkat s označením „psychologická“ agrese. Tomuto typu agresivního chování se odborníci věnují teprve v posledních desetiletích. Z hlediska problematiky kyberšikany,

⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 25.

⁵ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 51.

⁶ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 21.

⁷ Tamtéž, s. 22.

kteřou se budou zabývat další kapitoly, je však podstatný, protože většina projevů kyberšikany spadá do této kategorie.⁸

Není však jednoduché jednoznačně označit určité jednání jako šikanování. Může se jednat o neškodné škádlení, běžnou školní zábavu, důležitý prvek sociální komunikace či dokonce prostředek ke sblížení a navázání kontaktů. Hranice mezi škádlením a šikanou je velmi subjektivní záležitost, a to, co je jedním vnímáno jako nevinná zábava, může pro druhého znamenat ponížení nebo urážku.⁹ Vašutová zmiňuje ve své knize další podoby šikany – fyzickou, slovní, emociální a psychickou šikanu, kde dochází k šíření fám, sociálnímu vyloučení či vydírání. Při členění šikany můžeme postupovat i podle jiných kritérií, než jsou formy útoku. Šikanování můžeme členit na zjevné a skryté. Zajímavým pojmem je také ekonomická šikana, při níž se projevují sociálně ekonomické podmínky jedince. Motivem pak může být například závist.¹⁰

3.2 Stadia šikany

Kolář popisuje trojrozměrný praktický pohled na šikanování. Na prvním místě uvádí šikanování jako nemocné chování. V této souvislosti zmiňuje fyzickou agresi a používání zbraní, dále slovní agresi a zastrašování zbraněmi, krádeže, ničení a manipulaci s věcmi, násilné a manipulativní příkazy, zraňování izolací, atd. Zároveň zdůrazňuje, jak je důležité správně vyhodnotit varovné signály a následně správně posoudit situaci. Doporučuje tzv. trojdimensonální mapu, podle které lze členit projevy šikanování a na základě kombinace těchto projevů postihnout odlišnosti různých typů šikanování, například mezi dívkami a chlapci¹¹ (viz příloha č. 1). Další rozměr šikanování, který Kolář označuje za „šikanování jako závislost“, vychází ze vzájemné vazby mezi agresorem a obětí. Princip spočívá ve skrývání vlastního strachu a zároveň využití strachu druhého. Kolektiv je rozdělen na „silné“ a „slabé“. „Silní“ vyvolávají strach v druhých tím, že předvedou své přednosti. „Slabí“ jsou tak ohromeni, že naopak odkryjí všechny své slabosti, které chtěli zakrýt. Tyto hry se strachem se mohou zvrtnout v závislost mezi agresorem a obětí. Agresor bojuje proti vlastnímu strachu ovládnutím své oběti. Vychutnává si její strach a pocituje nutkání

⁸ ČERNÁ, Alena, Lenka DĚDKOVÁ, Hana MACHÁČKOVÁ, Anna ŠEVÍČKOVÁ a David ŠMAHEL. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*, s. 19.

⁹ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 23.

¹⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 57.

¹¹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 27-33.

zdokonalovat a stupňovat její utrpení. Potřebuje ji a stává se na ní v podstatě závislým¹² (viz příloha č. 2). Posledním pohledem je „šikanování jako porucha vztahů ve skupině“. Šikana se nikdy netýká pouze agresora a oběti, dochází k ní v kontextu vztahů celé skupiny. Tyto vztahy mají svůj systém a vývoj. Kolář popisuje jednotlivá stádia šikany, jak se v rámci kolektivu projevují:¹³

Zrod ostrakismu – v každém kolektivu se vyskytuje minimálně jeden jedinec, který je málo oblíbený, ostatními neuznávaný, bez vlivu. Ocitá se na tzv. „sociometrickém chvostu“. Může se stát obětním beránkem, černou ovci, omegou. V této pozici se necítí dobře, ostatní ho většinou odmítají, pomlouvají, není uznáván. Tato situace může znamenat počátek dalšího negativního vývoje vztahů a vytváří zázemí pro další vývoj šikany.¹⁴ Pokud dojde k podcenění problému v této počáteční fázi, může problém přerůst v tzv. dokonalou šikanu. Určitou roli zde může hrát i pedagog, například tím, že neúměrně vyzdvihuje schopnosti svého oblíbeného žáka a naopak jinému neustále vytýká jeho slabiny. Takový žák se pak snadno ocitne na okraji skupiny.¹⁵

- 1) **Fyzická agrese a přitvrzování manipulace** – pokud ve skupině z nějakého důvodu stoupá napětí, manipulace se stupňuje. Někdy se v této fázi již objevuje mírnější forma fyzické agrese. Může se jednat o tzv. „scapegoating“, kdy je upevňována soudržnost skupiny na úkor nejzranitelnějšího člena kolektivu¹⁶ (příloha č. 3).
- 2) **Klíčový moment, vytvoření jádra** – seskupením agresorů vzniká „úderné jádro“. V něm začínají agresori systematicky spolupracovat. V tomto stadiu se rozhoduje o tom, zda šikana přejde do dalšího, pokročilejšího stadia.¹⁷ Typickým znakem této fáze šikanování je například projev falešné solidarity kolektivu (normou je „nebonzovat“). Je zde již patrná „pyramida šikanování“ – tedy agresor/ři, pomocníci, publikum a oběť a každý zná svou roli. Všichni vědí, že k šikaně v jejich okolí dochází, ale nikdo s tím nic nedělá.¹⁸
- 3) **Většina přijímá normy agresorů** – pokud se dosud nevytvořila silná pozitivní podskupina, která bude činnosti agresorů odporovat, budou normy agresorů přijaty

¹² KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 33.

¹³ Tamtéž, s. 35.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 80.

¹⁶ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 35.

¹⁷ Tamtéž, s. 39.

¹⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 81-82.

většinou. Ti, u kterých se dosud agresivní chování nijak neprojevovalo, přijímají nepsané zákony „úderné buňky“ a aktivně se účastní.¹⁹

- 4) Totalita neboli dokonalá šikana** – normy agresorů jsou všemi přijaty a respektovány. Nastává tzv. stadium vykořisťování. Agresoři využívají vše, co je možné prostřednictvím svých obětí využít – materiální hodnoty, city, rozumové schopnosti, znalosti apod. Pocit viny mizí. Oběti jsou stále závislejší a ochotnější podvolit se agresivnímu chování. Pociťují strach o život a dochází k pocitům viny. Utrpení často řeší absencí, odchodem z kolektivu, v krajních případech pokusem o sebevraždu.²⁰

V uvedených příkladech (viz příloha č. 2 a příloha č. 3) je dobře patrný postup šikanování tak, jak „napadá“ celou skupinu. Na začátku jde o neškodné pošťuchování, které nenápadně přechází do stadia přitvrzování manipulace a šikanování už dostává spád. Ve chvíli, kdy je vytvořeno jádro, je šikana v podstatě už v takovém rozmachu, že se jí těžko může postavit jednotlivec sám, ať už oběť, nebo někdo z „publika“. Pokřivené normy, které poté přijme celá skupina nebo alespoň většina, poznamenávají skupinu natolik, že už si ani dříve pasivní, neagresivní jedinci nemusí uvědomovat míru závažnosti událostí, které se kolem nich odehrávají.

Jak již bylo řečeno, je důležité odhalit šikanu v počátečních stádiích a to nejen z důvodu menších následků pro celý kolektiv, ale také proto, že odhalení v pozdějších fázích je podstatně složitější. V počátečních stádiích jsou oběti, ale i ostatní členové kolektivu mnohem sdílnější. Jsou ochotni o problému mluvit. V pokročilejších stádiích je však ve hře strach a samy oběti jsou ochotny svá zranění vysvětlovat tak, aby agresor nebyl odhalen.²¹

3.3 Agresor

Agresorem můžeme nazvat osobu, která opakovaně někoho týrá, obtěžuje. Obtěžování může být fyzické i psychické. Ne vždy se musí jednat o nadprůměrně fyzicky zdatného jedince, i když ve většině případů tomu tak je. Inteligentní agresor ale k šikanování fyzickou převahu nepotřebuje.²² Často se můžeme setkat s názorem, že agresorem je ve skutečnosti jedinec, který trpí pocity méněcennosti, je nešťastný, závidí ostatním jejich úspěchy

¹⁹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 39-40.

²⁰ Tamtéž, s. 40-43.

²¹ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 82.

²² ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 31.

a šikanováním si své nedostatky kompenzuje. Těchto agresorů je ale jen malý zlomek. Na základě provedených výzkumů lze usuzovat, že typický agresor má většinou o něco horší prospěch než ostatní, ale není to příčinou jeho agresivního chování. Většinou jsou to sebejistí jedinci, kteří netrpí úzkostí o nic víc než jejich vrstevníci. Typická je ale touha po dominanci a sebeprosazení.²³ Agresivita se podle dosavadních výzkumů vytváří v předškolním věku. Určitou roli zde hraje i dispozice temperamentu, jako je vznětlivost a impulzivita. To však samo o sobě ještě nevede k agresivnímu chování. Velký vliv má určitý způsob výchovy, nedostatek zájmu ze strany rodičů, citový chlad, ponižování, lhostejnost, časté a nepřiměřené fyzické tresty, apod. Dalším faktorem je tolerance jedince k násilí, kterou můžeme pozorovat již v chování dětí vůči vrstevníkům v mateřské škole nebo k sourozencům. Podle nedávného výzkumu v rodinách agresorů existuje souvislost mezi chováním otce k dítěti a účasti na šikaně. Agresoři měli nepřátelské, chladné otce, kteří brzdili autonomii dítěte. Zatím nebyla prokázána úzká souvislost šikanování a sociální vrstvy. V zemích, kde jsou patrnější rozdíly mezi chudými a bohatými (např. Velká Británie a USA) se ale ukazuje, že mezi socioekonomickým statutem a šikanou souvislost je. To se projevuje i v České republice. Podle českých pedagogů řada dětských agresorů pochází z rodin „podnikatelské elity“, kde bývá nedostatek času, který by měli rodiče věnovat svým dětem, kompenzován nepřiměřeným kapesným.²⁴

3.4 Oběť

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Více ohrožené může být například dítě, které přijde do sehraného kolektivu. Největší riziko spočívá v tělesných dispozicích a neobratnosti jedince, který se pak logicky častěji stane terčem násilí. Snadnou kořist může představovat také dítě ze sociálně slabší vrstvy, a to z důvodu svého oblečení atd. V neposlední řadě je nutné zmínit také rasovou odlišnost, z níž plyne rasově motivovaná šikana. Typická oběť šikany bývá tichá, citlivá, s nízkým sebevědomím. Považuje se za hloupou, podřizuje se, mezi vrstevníky se těžko prosazuje. Často mívají oběti šikany odmítavý vztah k veškerému násilí, což se projevuje i snahou vyhnout se některým kolektivním sportům, kde se předpokládá určitá forma dravosti (např. hokej, fotbal).²⁵

²³ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 32.

²⁴ Tamtéž, s. 33-34.

²⁵ Tamtéž, s. 34-37.

V případě, že se v kolektivu objeví šikana, je zde kromě oběti a agresorů ještě jedna skupina. Je to skupina přihlížejících, tzv. mlčící většina. Vágnerová upozorňuje, že při řešení šikany se role této skupiny často podceňuje, přestože tito účastníci šikany mohou být vnitřně zraněni a mělo by se k nim tedy přistupovat podobně jako k oběti. Může také dojít k situaci, že dítě, které bylo v jedné skupině obětí, se stane v jiné skupině agresorem a naopak. Důležité je uvědomit si, že i dítě v roli agresora potřebuje pomoc.²⁶

Rodiče se cítí být ochránci svých dětí, je to jejich role, kterou v převažující většině přijímají s naprostou samozřejmostí. Proto je pro ně velmi těžké přijmout fakt, že se jejich dítě stalo obětí šikany. Mnohem těžší ale může být situace, kdy je dítě agresorem. Rodiče se tak mohou dostat do střetu zájmů. Na jedné straně stojí přirozená potřeba chránit své dítě, na straně druhé nutnost přijmout skutečnost, že jinému dítěti bylo ubližováno. Právě v této chvíli je důležité neobracet se k problému zády a snažit se najít příčinu. Ať je dítě obětí, agresorem nebo bylo přítomno šikanování v roli přihlížejícího, vždy by měli dospělí podat pomocnou ruku a snažit se situaci vyřešit s minimálními následky pro všechny zúčastněné.

²⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 12-13.

4 KYBERŠIKANA

Kyberšikana, nebo také kybernetická šikana, elektronická šikana, šikana online, digitální šikana, počítačová šikana, kybernetická agrese atd., je pojmem přejatým z anglického slova „cyberbully“. Ať už tento problém nazýváme jakkoli, má společný základní rys, a to je využití některého z prostředků informačních technologií. Kyberšikanu můžeme definovat jako „*záměrnou, opakovanou, zraňující činnost využívající počítač, mobilní telefon a jiné elektronické přístroje.*“²⁷

Podle kanadského učitele Billa Belseye, který založil první webové stránky týkající se kyberšikany (www.cyberbullying.org), zahrnuje kyberšikana použití informačních a komunikačních technologií a jejich prostřednictvím poškozují ostatní úmyslným a opakujícím se nepřátelským chováním. Další osobností, která se jako jedna z prvních problematice kyberšikany věnovala, je americká právnička Nancy Willard, jenž hovoří o tzv. kyber problematice. Kyberšikana je také označována jako nový druh psychického násilí.²⁸

Někteří autoři tvrdí, že prvky kyberšikany je možné nalézt už v pravěku. Byly nalezeny jeskynní malby, jejichž cílem bylo pravděpodobně někoho poškodit nebo zesměšnit před publikem, zatímco autor mohl zůstat v anonymitě. Nelze mluvit o kyberšikaně v pravém slova smyslu, ale jeden ze základních rysů je zde zřetelný.²⁹

4.1 Definice kyberšikany

Charakteristika kyberšikany podle programu Safer Internet:

- ➔ „Kyberšikana je krutou formou škodlivého chování, která může být obzvláště stresující pro dětskou oběť
- ➔ Internet a mobilní telefony umožňují dětem a mladým lidem využívat přístup k různému obsahu a volit mezi stále se zvyšující škálou nových a inovativních komunikačních služeb
- ➔ Internet a mobilní telefony se staly součástí každodenního života dětí a mladých lidí, kteří je využívají pro výměnu veřejně přístupného obsahu, a pro kreativní vyjádření

²⁷ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 75.

²⁸ Tamtéž, s. 76.

²⁹ Tamtéž, s. 52.

a sdílení vlastního obsahu – ať už textu, obrázků nebo videí, dále pak pro zábavu a pro učení jak doma, tak v prostředí školy

- ➔ Ačkoli jsou děti a mladí lidé často zkušenými uživateli on-line technologií a jsou si vědomi jak rizik, tak způsobů, jak se s nimi vypořádat, ne všichni jsou zralí ve smyslu schopnosti vyhodnotit situace, se kterými se setkávají, a pochopit jejich možné důsledky. Zároveň se zřídka dělí o své zkušenosti s rodiči nebo vychovateli a obrací se k nim o pomoc pouze jako k poslednímu útočišti. Rovněž existuje mezera mezi zvyšující se přítomností hrozeb na internetu a jejich uvědoměním jak na straně dětí, tak rodičů. Je proto nezbytná lepší informovanost obou skupin, která jim umožní, aby proti rizikům mohly přijímat opatření.³⁰

Jako šikanu ve virtuálním prostředí označují kyberšikanu autoři knihy *Bezpečnost dětí na internetu. „Jde o šikanu, která probíhá v prostředí virtuálním, prostřednictvím moderních komunikačních technologií. Může se prolínat s tradiční šikanou v reálném světě“*.³¹

4.2 Výskyt kyberšikany

České děti, které byly osloveny v rámci výzkumu, uvedly v 56,53%, že se setkaly s některou z forem kyberšikany³² (viz příloha č. 4). V německé studii z roku 2011 (EU Kids Online-Studie) bylo osloveno 25.000 dětí a mladistvých ve věku 9 až 16 let. Tato studie porovnává výskyt šikany a kyberšikany v prostředí evropských zemí. Nejlepšího výsledku dosáhla v evropském srovnání Itálie a Portugalsko. Naopak nejvyšší čísla jsou uváděna v Rumunsku a Estonsku. V České republice je podle průzkumu výskyt kyberšikany lehce nad evropským průměrem³³ (viz příloha č. 5).

Další německá studie se zaměřila mimo jiné na porovnání výskytu případů kyberšikany v rámci různých typů škol. Nejvyšší procenta jsou uváděna u žáků druhého stupně základních škol a na středních školách. V případě typů středních škol není velký

³⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 77.

³¹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 64.

³² E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>.

³³ Klicksafe. *Zahlen und Fakte: Wie häufig werden Kinder und Jugendliche Opfer von Cyber-Mobbing?* [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.klicksafe.de/themen/kommunizieren/cyber-mobbing/wie-haeufig-werden-kinder-und-jugendliche-opfer-von-cyber-mobbing/>.

procentní rozdíl mezi výsledky studentů učebních oborů, středních škol s odborným zaměřením ani studenty gymnázií³⁴ (viz příloha č. 6).

Výzkum prokázal, že riziko kyberšikany je ovlivněno dobou, po kterou se děti věnují internetové komunikaci. Čím delší dobu denně na internetu stráví, tím je riziko větší. Nejvíce ohroženou skupinou z hlediska věku jsou děti ve věku 14-15 let³⁵ (viz příloha č. 7).

4.3 Kyberprostor

Pojem kybernetický prostor či kyberprostor pochází z anglického „cyberspace“. Poprvé byl termín použit Williamem Gibsonem v románu *Neuromancer*. Kyberprostor je dalším z pojmů, které se objevily v souvislosti s rozvojem nových médií.³⁶ John Perry Barlow s pojmem kyberprostor poprvé pracoval jako s termínem vztahujícím se k počítačovým sítím. Barlow upozorňuje na souvislost komplexnosti kyberprostoru s úrovní a složitostí použitých technologií. Zmiňuje se o jednoduchých audiálních prostorech telefonních hovorů, dále o prostředí současného internetu a na vrcholu uvádí prostory virtuální reality.³⁷ V polovině 90. let se dostávají nová, digitální média do středu zájmů sociálních teoretiků. Vzniká tak nový, sociálně - antropologický koncept kyberprostoru. Například antropolog David Hakken hovoří o kyberprostoru jako o sociální aréně. V té se setkávají všichni sociální aktéři, přičemž využívají ke společné komunikaci informační technologie.³⁸ Definice kyberprostoru je předmětem diskusí i na českých státních úřadech. Vymezení pro oficiální použití stále není dostatečné a jednoznačné.³⁹

Přes kyberprostor můžeme pokračovat k dalším nově vzniklým pojmům. Jedním z nich je „virtuální komunita“. Podle Rheingolda se jedná o sociální celek vznikající v sociální síti. Pokud se v kyberprostoru sejdou lidé s podobnými názory, zájmy a dostatečnou

³⁴ *Cyberlife – Spannungsfeld zwischen Faszination und Gefahr* [online]. Bündnis gegen Cybermobbing e.V., 2013 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.buendnis-gegen-cybermobbing.de/Studie/cybermobbingstudie.pdf> .

³⁵ *Cyberlife – Spannungsfeld zwischen Faszination und Gefahr* [online]. Bündnis gegen Cybermobbing e.V., 2013 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.buendnis-gegen-cybermobbing.de/Studie/cybermobbingstudie.pdf> .

³⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 13.

³⁷ Tamtéž, s. 14.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 35.

dobu spolu komunikují například prostřednictvím veřejných diskusí, může dojít k navázání osobních vztahů a z komunikace vzniká komunita.⁴⁰

4.4 Tradiční šikana versus kyberšikana

Již podle názvu „kyberšikana“ je zřejmé, že má mnoho společného s šikanou tradiční. V obou případech se jedná o opakované, záměrné psychické násilí. Na rozdíl od šikany tradiční, nedochází u kyberšikany k fyzickým zraněním, ale psychické rány mohou být mnohem hlubší a dlouhodobější. Rozdíl můžeme zaznamenat zejména v tom, že tradiční šikana probíhá v přímém kontaktu (ve třídě, ve škole, na hřišti), zatímco kyberšikana v nepřímém (v kyberprostoru). Může oběť zastihnout i tam, kde by se v případě tradiční šikany mohla cítit v naprostém bezpečí - tedy i v soukromém, domácím prostoru oběti. Pronásledování nemá žádné časové omezení, může probíhat 24 hodin denně, kdykoli a kdekoli. Zatímco u tradiční šikany oběť uniká útekem domů, kde se za zamčenými dveřmi může konečně cítit bezpečně, v případě kyberšikany tahle poslední jistota neexistuje. Dalším rozdílem je druh používaných prostředků. Internet a mobil jsou velmi účinné zbraně, které může agresor proti oběti použít. Publikum, které se baví utrpením oběti, je obrovské a někdy tato „popularita“ sahá až za hranice země, ve které oběť žije. Nebezpečí kyberšikany je také v tom, že agresor může zůstat v naprosté anonymitě. Tím, že nedochází ke konfliktu „*face to face*“, oběť často ani netuší, kdo se za přezdívkou na internetu nebo skrytým telefonním číslem vlastně skrývá. Neví tedy, před kým se má chránit a od koho hrozí nebezpečí. To samo o sobě velmi zvyšuje pocit beznaděje.⁴¹ Na základě některých výzkumů je uváděno, že přibližně 40% obětí kyberšikany nikdy nezjistí, kdo je agresorem. Průměrně technicky zdatný agresor totiž zřejmě nebude nikdy vypátrán, což mu umožňuje své aktivity stále rozvíjet a stupňovat nátlak. Fakt, že se vše odehrává ve virtuálním prostoru, snižuje schopnost empatického cítění agresora, který nevidí bezprostřední reakci oběti. Důsledky svých činů si tudíž nemusí ani naplno uvědomovat⁴² (viz příloha č. 8).

4.5 Prostředky, které může kyberšikana zneužít

Výčet prostředků, které mohou být zneužity ke kyberšikaně, se neustále mění. S rozvojem nových technologií se přidávají další možnosti zneužití. K tomu přispívá

⁴⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 15.

⁴¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 86-87.

⁴² VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 94.

i skutečnost, že zakoupení mobilního telefonu, počítače či připojení na internet už nepředstavuje pro většinu rodin větší finanční zátěž a technická vybavenost domácností tím pádem prudce stoupá.⁴³ Mezinárodní výzkumy potvrzují, že v České republice došlo mezi roky 2006 až 2009 k nárůstu počtu počítačů v domácnostech o celých 20%. Ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie jde v tomto období o nejvyšší procentní přírůstek. Jednalo se především o domácnosti s dospívajícími dětmi a Česká republika se tak v tomto směru dostala zhruba na unijní průměr. K výraznému navýšení došlo také v počtu připojení domácností k internetu. Podle Českého statistického úřadu bylo k internetu v roce 2010 připojeno zhruba 80% domácností s dětmi.⁴⁴ Zajímavé je také zjištění, že v letech 2008 až 2010 došlo k výraznému nárůstu počtu počítačů s připojením k internetu v pokojích dětí a dospívajících. V roce 2010 agentura LSS (Life Styl Survey) uvádí, že je 41% pokojů dětí mezi 4 a 14 lety vybaveno počítačem s připojením k internetu.⁴⁵ Dostupnost internetu dětem všech věkových kategorií bohužel neumožňuje dostatečnou možnost kontroly rodičů, co jejich dítě vlastně shlédne. Pokud rodič vyhodnotí program v televizi pro dítě jako nevhodný, televizor vypne nebo přepne na jiný program. Sledování televizních pořadů může rodič více méně kontrolovat. Mobilní telefon s přístupem na internet nebo počítač v dětském pokoji dávají však dítěti možnost sledovat cokoli a zprostředkují mu přístup např. i k videozáznamům s pornografií či s násilnostmi⁴⁶ (viz příloha č. 9).

Někteří učitelé hovoří o tzv. pondělním syndromu. Děti během víkendu shlédnou na internetu nebo v televizi nevhodné, násilí zobrazující programy a po příchodu do školy o tom mezi sebou hovoří. Mediální násilí často svádí k napodobování. Děti si chtějí některé situace prakticky vyzkoušet. Nejsnadnějším cílem jsou slabší spolužáci, ze kterých se tímto stávají potenciální oběti šikanování.⁴⁷

4.5.1 Mobilní telefony

První mobilní telefon představila v roce 1983 firma Motorola. Přístroj vážil 2 kg a baterie vydržela půl hodiny. Rozšíření novinky mezi veřejnost bránila i skutečnost, že cena přístroje se pohybovala kolem 4.000 USD (v přepočtu zhruba 100.000,- Kč). Další překážkou byla neexistující infrastruktura umožňující používání telefonu. Prvním komerčně využívaným systémem byl skandinávský analogový systém NMT (Nordic Mobile Telephone), který se

⁴³ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 80.

⁴⁴ Tamtéž, s. 19-22.

⁴⁵ Tamtéž, s. 27.

⁴⁶ ECKERTO VÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 63.

⁴⁷ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 124.

rychle rozšířil do dalších zemí Evropy. Prvním provozovatelem mobilní sítě v České republice se stal v roce 1991 Eurotel (dnes Telefónica O2). V roce 1996 byla zprovozněna digitální síť GSM (Groupe Special Mobile) a s ní přišel boom v používání mobilních telefonů širokou veřejností. Na trh vstoupili další operátoři (Paegas - dnes T-Mobile a Oskar – dnes Vodafone). Možnosti mobilních telefonů se rozšířily o další služby – o text a multimédia. První textová zpráva SMS (Short Message Service) byla odeslána v roce 1992, brzy následovala služba EMS (Enhanced Messaging Service) umožňující odeslání jednoduchého multimediálního obsahu. Další služba, odesílání MMS (Multimedia Messaging Service) umožňuje prostřednictvím mobilního telefonu odeslat text, zvuk, obrázky i video.⁴⁸

Mobilním telefonem v dnešní době běžně disponuje už i dítě, které právě započalo školní docházku. Těžko bychom v našem okolí hledali dítě starší sedmi let, které by nevlastnilo mobilní telefon. Rodiče často pořízují svým dětem telefony právě při vstupu do školy ve snaze je co nejvíce ochránit. Telefon se tak stal každodenní součástí běžného života.

Nejčastější zneužití mobilního telefonu k šikanování probíhá prostřednictvím odesílání krátkých textových zpráv (SMS). V České republice je zasílání SMS tak oblíbené, že převažuje nad telefonováním. Server www.smsspooing.com dokonce usnadňoval posílání falešných SMS tím, že umožňoval změnit číslo odesílatele. Oběti tedy mohla přijít SMS s identifikací čísla, které oběť znala. Vypátrání skutečného odesílatele bylo prakticky nemožné.⁴⁹ Nátlak může být vyvíjen také vytrvalým zahlcováním oběti velkým počtem krátkých textových zpráv. Pokud odesílatel využívá předplacené SIM karty, je prakticky nemožné jej odhalit.⁵⁰ Dalšímu nebezpečí zneužití mobilních telefonů nahrává jejich neustálé zdokonalování v oblasti vizuálních a zvukových záznamů. Agresor může svoji oběť zachytit v choulostivé situaci a získaný záznam pak umístit na sociální síť, apod. Díky možnosti nepřetržitého připojení mobilního telefonu k internetu je to otázka krátkého okamžiku. Oběť někdy ani neví, že byl záznam pořízen a na sociální síti už je pro pobavení široké veřejnosti prezentován dál. K obtěžování může docházet i tak, že je oběť rušena častými nebo útočnými telefonáty či obtěžujícím prozváněním. Když hovor přijme, volající zavěsí. Jsou zaznamenány i případy, kdy byl telefon, který byl oběti ukraden, zneužit pro obtěžování někoho dalšího. Oběť pak může být mylně považována za agresora.⁵¹

⁴⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 44-45.

⁴⁹ Tamtéž, s. 80-81.

⁵⁰ ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*, s. 33.

⁵¹ Tamtéž, s. 33-34.

4.5.2 Internet

Internet, nebo také „sít' sítí“, se vyvinul z armádní sítě ARPANET. Postupně sít' začaly využívat vědecké a komerční subjekty - nástupce ARPANETU. Dnešní internet se stal hojně využívanou sítí pro soukromé osoby. Internet je považován za fenomén současné doby, za základ globální komunikační revoluce a prvek každodenního života. Je označován jako nástupce tisku, rádia, televize i pošty, čímž se stává nejmocnějším masmédiem současné doby. Převratnost internetu je podle některých srovnatelná s vynálezy knihtisku nebo parního stroje. Dopad rozšíření internetu na lidskou společnost dobře vystihuje dnes již zpopularizovaný výrok: „*Kdo není na internetu, jako by nebyl*“.⁵²

Možnosti internetu jsou nepřeberné. Od sdílení informací až po navazování vztahů. Prostřednictvím internetu je dnes možné předávat textové zprávy, obrázky, fotografie či videa. Největším rizikem internetu je ztráta soukromí. Co je jednou odesláno či zveřejněno, lze jenom těžko vzít zpět. Nikdy není jisté, kolik lidí už si informaci nebo fotografii stáhlo a publikuje ji dál.⁵³ Plných 80% Čechů ve věku 16 až 65 let pravidelně používá internet, z toho dvě třetiny jsou na internetu denně. Mezi nejvyužívanější služby patří e-mail, dále zpravodajství, internetové bankovníctví, videa, filmy a chat⁵⁴ (viz příloha č. 10).

Internet přinesl prohloubení sociální nerovnosti, tzv. digitální propast. Ti, kteří nemají přístup k internetu, jsou znevýhodněni oproti lidem s neomezeným přístupem k internetovým službám a internetové komunikaci. Rozmach internetu s sebou také nese negativní jevy v podobě počítačové kriminality, webových stránek s dětskou pornografií, apod. Objevily se nové formy patologického chování (kyberšikana, klamání falešnou identitou, apod.).⁵⁵

Nejrozšířenější formou on-line komunikace a zároveň také prostředek kyberšikany, který je uváděn jako jeden z nejstarších, je e-mail. Vytvořit si několik e-mailových účtů, které jsou průběžně používány jednou osobou, není nic složitého. Z těchto e-mailových adres pak mohou být odesílány útočné maily. Skutečný odesílatel se skrývá za fiktivním jménem nebo se maskuje falešnou identitou a vydává se za někoho jiného.⁵⁶

⁵² VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 39.

⁵³ Bezpečný internet. *Rizika on-line komunikace III* [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/zacatecnik/on-line-komunikace/rizika.aspx>.

⁵⁴ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 5-26.

⁵⁵ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 360.

⁵⁶ ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*, s. 34.

Další možnost nabízejí chatovací místnosti. Jedná se o veřejně přístupné diskuse, kterých se může účastnit prakticky každý. Mezi mladými lidmi jsou chaty velmi oblíbenou formou komunikace, která umožňuje také vytváření chatovacích skupin.⁵⁷ Většinou zde lidé vystupují pod různými přezdívkami a zůstávají tak v anonymitě. Nikdy proto není jisté, s kým komunikace vlastně probíhá.⁵⁸

Internetová služba Instant messaging umožňuje sledovat, kdo z přátel je právě on-line a poslat jim zprávu či soubor. Zprávu je možné poslat okamžitě a obratem dostat odpověď zpět. Nejčastěji se využívá ICQ (I Seek You), Jabber nebo Skype. Prostřednictvím Skype lze vést videohovory. Riziko, které pro uživatele vzniká, je o to větší, že do svého soukromí nechají případného agresora doslova nahlédnout.⁵⁹ Písemnou komunikaci si může útočník zkopírovat a odeslat ji neomezenému počtu dalších uživatelů internetu.⁶⁰ Zpočátku bylo nejvíce využíván ICQ, které postupně nahradil Skype. Nyní je Skype vytlačován do pozadí sociálními sítěmi. Zůstává ale upřednostňován v případě, že nejde pouze textovou či hlasovou komunikaci, ale uživatel chce použít i kameru.⁶¹

Nejvíce diskutovanou součástí současných prostředků moderní komunikace jsou bezesporu sociální sítě, které se těší v celosvětovém měřítku stále větší oblibě. Umožňují snadné spojení s ostatními, společnou zábavu, komunikaci, sdílení fotografií či videí. Největší počet aktivních uživatelů, přičemž aktivní uživatel je takový, který se minimálně jednou měsíčně přihlásí na svůj účet, má bezesporu Facebook. V České republice je k této sociální síti připojeno 4,2 milionu, v celosvětovém měřítku dokonce 1,2 miliardy, aktivních uživatelů. Děti se registrují na Facebooku běžně již ve věku 10-11 let, i když je to v rozporu s platnými podmínkami pro uživatele sítě. Podle pravidel je registrace povolena uživatelům starším 13 let. Bohužel není možné kontrolovat, zda uživatel uvádí pravdivé údaje.⁶² Vzhledem k tomu, že i na sociálních sítích je možné si velmi jednoduchým způsobem zřídit falešný účet, stává se i tento moderní fenomén prostředkem ke kyberšikaně. Facebook, Twitter atd., mohou být lehko zneužity k šíření pomluv, sdílení fotografií či videozáznamů, se kterými nemusí všichni zúčastnění souhlasit. Snaha „být populární“ také může vést k přijetí „žádosti o přátelství“ od neznámého člověka a tím mu poskytnout snadný přístup k osobním

⁵⁷ ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*, s. 34.

⁵⁸ Bezpečný internet. *Rizika on-line komunikace III* [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/zacatecnik/on-line-komunikace/rizika.aspx>.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ LIDICKÁ, Jana. *Kyberšikana. Psychologie pro praxi*, s. 74.

⁶¹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 27.

⁶² MÁČA, Roman. E-besedy. In: *Kyberšikana* [online]. 2014, 201-02-07 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/deti-a-rizika-socialnich-siti-112.html>.

informacím. To je nebezpečné zejména pro děti, které se stávají zranitelnými a agresor, který si bez problémů svoji identitu chrání, může svoji oběť v podstatě bez omezení sledovat.⁶³ Nastavení profilu začínou děti často řešit až ve chvíli, kdy si je chce do přátel přidat jeden z rodičů. Dítěti se představa, že rodič sdílí jeho soukromé informace, fotografie a komunikaci s vrstevníky, většinou přičí. Paradoxně tak dítě začne řešit ochranu svých dat vůči svým rodičům, i když předání informací naprosto cizím osobám se předtím nebránilo.⁶⁴ Mezi oblíbené sítě patří kromě Facebooku a Twitteru také Google+, Badoo, apod. Popularitu získává aplikace na mobilní telefon, tzv. WhatsApp, která umožňuje posílat krátké zprávy a nahrazuje tak klasické SMS.⁶⁵

Blog je webová aplikace obsahující osobní profil i fotografii autora. Je také využíván ke zveřejnění názorů autora k tématu. Vzniká zde však také prostor k prezentaci hanlivého obsahu, zveřejnění intimních fotografií, videí, přepisy soukromé komunikace, apod. Soukromé webové stránky mohou být napadeny, útočník odhalí heslo a změní obsah stránek nebo se vydává za majitele stránek.⁶⁶ V případě, že je agresorem člověk s určitými technickými dovednostmi, může vytvářet různé ankety, do kterých má přístup široká veřejnost. Tento typ kyberšikany se často týká známých osobností či politiků.⁶⁷

Ponižující fotografie či videa oběti se mohou objevit na různých úložištích pro sdílení, jako je například YouTube. Obsah je možné dále upravit a šířit prostřednictvím sociálních sítí. První mediálně známý případ kyberšikany souvisí právě s šířením videozáznamu. Naprosto neznámý kanadský chlapec si pro své potěšení pořídil videozáznam, kde napodobuje postavu z filmové ságy Hvězdné války. Po nějaké době se ale záznam dostal do rukou jeho spolužáků, kteří soukromé video prostřednictvím e-mailů a internetových fór šířili dál.⁶⁸ Záznam se rozšířil po celém světě, a přestože původně vznikl v době, kdy ještě nebylo v provozu YouTube, v roce 2006 dosáhl počet zhlédnutí neuvěřitelných 900 milionů, v roce 2010 dokonce přesáhl miliardu.⁶⁹ Tento případ kyberšikany uvádí téměř všechny knihy i studie, které se problematikou on-line násilí zabývají. Zmiňuje se o něm i Milan Kolář v knize *Nová*

⁶³ ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*, s. 34.

⁶⁴ MÁČA, Roman. E-besedy. In: *Kyberšikana* [online]. 2014, 201-02-07 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/deti-a-rizika-socialnich-siti-112.html>.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ LIDICKÁ, Jana. *Kyberšikana. Psychologie pro praxi*, s. 75.

⁶⁷ ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*, s. 34-35.

⁶⁸ E-besedy. *Kyberšikana* [online]. [cit. 2014-23-02]. Dostupné z: <http://www.e-besedy.cz/internetova-bezpecnost/kybersikana.html>.

⁶⁹ ECKERTOVOÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 70.

cesta k léčbě šikany, v níž ho zároveň označuje jako první vážný případ kyberšikany⁷⁰ (viz příloha č. 11 a příloha č. 12).

4.5.3 Srovnání zneužitelných prostředků

Z výsledků výzkumu „Nebezpečí internetové komunikace III“ vyplývá, že nejčastějším prostředkem, zneužitým ke kyberšikaně, je sociální síť. S velkým odstupem je dále uvedeno odesílání krátkých textových zpráv, instant messaging, veřejný chat, e-mail a v závěru srovnání je uveden blog⁷¹ (viz příloha č. 13).

Výsledky výzkumů nelze považovat za překvapivé. Máme-li alespoň přibližnou představu o tom, kde se dítě na internetu pohybuje, je nám známa skutečnost, že většinu času tráví na sociálních sítích. Ke kyberšikaně bude samozřejmě nejvíce docházet tam, kde probíhá běžná, každodenní on-line komunikace. Dítě navštěvující druhý stupeň základní školy bude pravděpodobně dlouho přemýšlet, než si vzpomene na někoho ze svých vrstevníků, který „není na Facebooku“. Pokud vůbec někoho takového zná, hovoří o něm spíše s neskrývaným nepochopením.

4.6 Agresor kyberšikany

Nové možnosti komunikačních technologií nabízí aktérům kyberšikany mocné zbraně. Zatímco v případě šikany tradiční je většinou převaha agresora fyzické povahy, v případě kyberšikany není fyzická síla vůbec podstatná a totéž platí o schopnosti navazování vztahů. Někteří autoři naopak hovoří o tom, že jedinci neprůbojní, ostýchaví a sociálně méně obratní se v kyberprostoru často stávají aktivními a agresivními. Nezáleží tedy na síle, věku ani pohlaví. Kyberprostor poskytuje agresorům dostatečnou anonymitu, a pokud agresor zároveň disponuje zručností při manipulaci s technikou, stává se z něj v kyberprostoru zdatný protihráč. Může si vytvořit novou, elektronickou identitu, přičemž anonymita je jedním z významných faktorů při rozvoji agresivního chování. Oběť nemusí znát agresora a dokonce ani agresor nemusí poznat svoji oběť.⁷² Dochází pak k tzv. disinhibičnímu efektu. Agresor nevidí bezprostřední reakci své oběti, proto ztrácí zábrany a je mnohem útočnější, než kdyby stál oběti tváří v tvář.

⁷⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 86-87.

⁷¹ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>.

⁷² VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 90.

S ICT souvisí také pojem deindividualizace. Autorem pojmu je Le Bonn. Dav je anonymní záležitostí, jedinec v něm ztrácí pocit zodpovědnosti. Prostředí internetu podněcuje pocit anonymity mnohem více než lidský dav. Někteří odborníci tedy hovoří o internetu jako o prostředí bez zábran, a to i v případě, že lidé jsou v něm pojmenováni.⁷³

4.6.1 Typy agresorů

Vašutová se ve své knize přiklání k typologii agresorů, jak ji rozdělil Kavalír, tedy podle stylů kyberšikanování. Někteří agresori se skrývají, jiní vyžadují publikum. Liší se i motivy tohoto negativního jednání a je možné se dopustit kyberšikany dokonce neúmyslně.

„Pomstychtivý andílek“

Označení agresora vychází z toho, že on sám sebe jako agresora vůbec nevnímá. Často se jedná o jedince, který sám šikanu prožil a nyní se snaží bránit sebe nebo někoho ze svých blízkých proti zlu. Chce se pomstít, oplatit stejnou mincí, dát původci svého rozhořčení lekci. „Pomstychtivý andílek“ pracuje většinou samostatně nebo v kolektivu svých nejbližších. Oběť je z jeho pohledu vnímána jako agresor a lekce kyberšikanování je jí udělována právem. Cílem působení na tyto typy agresorů by měla být snaha o to, aby si uvědomily, že bojovat se šikanou ještě větší šikanou situací zhoršuje, a nikdo by neměl brát právo do svých rukou. Je nutné, aby došlo ke správnému pochopení situace, aby se agresor začal vidět jako agresor a ne jako posel dobra.⁷⁴

„Bažící po moci“

Tento typ kyberagresora se snaží ovládat ostatní prostřednictvím strachu. Snaží se okolí přesvědčit, že je dostatečně silný. Proto ke svému působení na poli kyberšikany potřebuje publikum. Anonymní kyberšikana by ho neuspokojovala. Je schopen stupňovat násilí tak dlouho, dokud nevyvolá zpětnou reakci. Většinou si plně neuvědomuje důsledky svých činů, přestože se často jedná o pachatele, kteří byli v minulosti sami obětí klasické šikany. Jeho technické schopnosti často dosahují vysoké úrovně. Tento typ agresora může být ze všech nejnebezpečnější.⁷⁵

⁷³ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 91.

⁷⁴ Tamtéž, s. 92.

⁷⁵ Tamtéž, s. 92-93.

„Sprosté holky“

Motivem chování této skupiny agresorů je zábava. Většinou se jedná o skupinku děvčat, jejíž obětí je ve většině případů jiné děvče, zřídka chlapec. Publikum je naprosto nezbytné, aby odvaha šikanovat a všeobecné povědomí o vyvíjené činnosti získalo patřičný ohlas. Vliv má také touha po obdivu ostatních členů skupiny a bezmoc přihlížejících, kteří se neodvážejí k protestům. Pokud se aktéři nedočkají požadovaného obdivu a dostatečné zábavy, tlak vyvíjený na oběť ustává.⁷⁶

„Neúmyslný agresor“

Tito jedinci se stávají agresory v podstatě neúmyslně, v jejich očích „omylem“. Cílem není ublížit oběti, nepřemýšlejí o následcích svého jednání. Mají tendenci jednat ve vzteku, mohou se cítit zraněni nebo pohoršeni zprávami či videi, které jim byly zaslány. Pod falešnou identitou někdy odesílají šikanující zprávy i svým přátelům, aniž by vyhodnotili svoje chování jako nepatřičné nebo dokonce závažné. V případě, že je tento jedinec vypátrán a označen za agresora, bývá sám značně překvapen.⁷⁷

Výše uvedená typologie kyberagresorů zahrnuje osobnosti, které i při osobním setkání vystupují sebevědomě a případné zapojení se do procesu šikany nebo kyberšikany proto není tak překvapující. Zároveň se však v profilech agresorů objevují i typy lidí, u kterých projevená agresivita překvapí nejen je samotné, ale i ty, kteří se dosud domnívali, že je důvěrně znají, a že by nikdy ničeho takového nebyli schopni. K údivu dochází na obou stranách, což koresponduje s názorem odborníků, že kyberšikana je často neúmyslné chování, s nedostatečně vyhodnocenými důsledky.

4.6.2 Nejčastější formy šikany z pohledu útočníků

33,78% dětí, zapojených do výzkumu, se přiznalo, že se účastnilo kyberšikany v roli agresora. K tomu, aby dostalo svoji oběť do problémů, zneužilo 10,19% z nich účtu oběti, do kterého vstoupilo bez souhlasu majitele. Nejvíce útoků (39,52%), bylo agresory přiznáno prostřednictvím sociálních sítí. Jako nejčastější forma je uváděna slovní agrese – ponižování, urážení a zesměšňování obětí⁷⁸ (viz příloha č. 14).

⁷⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 93.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>

4.7 Oběť a následky kyberšikany

Obětí šikany se může stát v podstatě kdokoli. Vyšší riziko ale hrozí dětem, které jsou na mobilních telefonech a počítačových sítích závislé.⁷⁹ Jedinci, kteří jsou pravidelnými návštěvníky sociálních sítí a neváhají sdílet své myšlenky, názory a zážitky on-line, jsou mnohem přístupnějším cílem. Oběť může být vybrána i namátkou, například náhodně zvoleným telefonním číslem. Oběti kyberšikany dosahují pravděpodobně nižší úrovně v používání ICT, zveřejňují své osobní údaje a fotografie, aniž by si uvědomily, že v digitálním světě se tímto jednáním dopouštějí rizikového chování.⁸⁰

Z provedených výzkumů vyplývá, že oběťmi kyberšikany jsou častěji dívky než chlapi. Kyberšikana je také často důsledkem nenávisti z důvodu rasových a náboženských předsudků, anomálií ve fyzickém vzhledu či rozdílné sexuální orientace.⁸¹

Kyberšikana je bezesporu závažným problémem, zejména z důvodu následků. Často se jedná o opakované zraňování, oběť je neustále pod tlakem. U tradiční šikany je útok vždy jednorázový, svým způsobem se jedná o uzavřenou záležitost. V případě kyberšikany útoky působí mnohem déle, někdy i trvale. Například urážlivý e-mail si oběť může opětovně přečíst a tím si znovu své ponížení připomenout. Webové stránky oběť nemůže vymazat ani zrušit a tím útok na svoji osobu odrazit. U přímé šikany si oběť ani agresor nemusí vše do posledního detailu pamatovat. U kyberšikany je ale možné si text číst stále dokola. „*Napsaná slova mají také daleko tvrdší dopad, než slova mluvená.*“⁸² Kyberšikana může mít závažný dopad na zdraví jedince, přičemž nelze vyloučit ani důsledek ve formě psychických poruch. Běžně se hovoří o depresi, která může vyústit v neschopnost fungovat v běžném životě. Někteří jedinci, kteří byli v dětství šikanováni, trpí depresemi a nízkým sebevědomím i v dospělosti. Projevuje se častý smutek, plačtivost, apatie, podrážděnost, časté bolesti hlavy či břicha. Následky kyberšikany se tedy mohou promítnout jak do psychického tak do somatického zdraví jedince. Největší riziko pak samozřejmě představuje sebevražda. Myšlenkami na sebevraždu se zabývá, nebo o ní přímo uvažuje, vysoké procento šikanovaných, a to i s časovým odstupem. Obsah kyberšikany se totiž může kdykoli znovu objevit a oběť je vystavena neustálému strachu a psychickému tlaku.⁸³ Příkladem je již zmiňovaný videozáznam kanadského chlapce (kapitola 4.5.2) který se na internetu objevuje

⁷⁹ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 94.

⁸⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 95.

⁸¹ Tamtéž, s. 96.

⁸² VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 95.

⁸³ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 96-97.

stále, i když od jeho prvního uveřejnění uplynulo již více než 10 let.⁸⁴ S vážnými potížemi se oběti kyberšikany potýkají i v oblasti sociálních vztahů, kdy mají problém někomu důvěřovat, trpí strachem z nových situací, nejsou dostatečně komunikativní, apod.⁸⁵

4.7.1 Nejčastější forma kyberšikany z pohledu obětí

Nejčastější formou kyberšikany, kterou oběti uvádějí, je verbální agrese. Patří sem ubližování v podobě ponižování, urážení a ztrapňování. Tento výsledek výzkumu koresponduje s odpověďmi agresorů, kteří tuto formu také uvedli jako nejčastější. Následuje obtěžování prozváněním, vyhrožování, ztrapňování šířením fotografie, krádež identity, vydírání, atd.⁸⁶ (viz příloha č. 15).

4.8 Publikum v kyberšikaně

Počet přihlízejícího publika kyberšikany je neomezen. Může se jím stát každý, kdo využívá prostředky ICT. Publikem je ten, kdo přihlíží aktu kyberšikany, ale přeposláním sdělení či fotografie dál se stává agresorem. Z pasivního účastníka se tedy může stát aktivní aktér.⁸⁷ Především webové stránky s neomezeným přístupem mohou nekontrolovatelně rozšířit případné publikum. „*Divákem kyberšikany se tak může stát kdokoli na světě.*“⁸⁸ Obsah sdělení, které je jednou zveřejněno na internetu, už není možné dále kontrolovat, žije svým životem. Může se znovu objevit s poměrně velkým časovým odstupem a znovu publikum rozšířit. Dopad kyberšikany je tak v poměru s dopadem šikany tradiční mnohonásobně devastující. Vašutová se v tomto směru odkazuje na autory Sak, Saková a hovoří o tzv. *digitální sociabilitě*. V kyberprostoru vznikají nové vztahy, společenství a komunity, které fungují pomocí nových forem komunikace. Jejich společným znakem je překračování hranic států, národů i kultur.⁸⁹

Většina studií, článků, knih a diskusí, týkající se šikany a kyberšikany, se zabývá především agresorem a obětí. Účastníci, kteří tvoří publikum, jsou často opomíjeni. Přitom publikum spoluprožívá násilí a ponížení, které prožívá oběť, a proto je nutné pracovat i s ním. Tým odborníků z Technické univerzity v Berlíně zkoumal chování svědků kyberšikany. Někteří pasivní účastníci kyberšikany čekali, jak se situace vyvine, nebo situaci hodnotili jako

⁸⁴ ECKERTO VÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 70.

⁸⁵ VAŠUTO VÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 96-97.

⁸⁶ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpecni.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>

⁸⁷ VAŠUTO VÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 94.

⁸⁸ VAŠUTO VÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 96.

⁸⁹ VAŠUTO VÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 94.

bezvýznamný vtíp. Někteří se však snažili pomoci a proti útočníkům aktivně zasáhli. Lidé, zejména děti a dospívající, se však častěji cítí nejistě a neví, na koho by se měli obrátit. Svoji roli také sehraje strach, že se násilí obrátí i proti nim. „*Ne každé mlčení je souhlasem*“ (*Nicht jedes Schweigen ist auch eine Zustimmung*), řekl vedoucí uvedené studie, Jan Pfetsch.⁹⁰

4.9 Učitel jako oběť kyberšikany

Násilí ve školách, kdy se do role oběti dostává učitel, může probíhat v těchto vazbách:

- Vazba žák → učitel, popř. rodič → učitel (násilí a šikana ze strany žáků nebo rodičů směrem k učiteli)
- Vazba učitel → učitel (mobbing, bossing, staffing)

Výzkumná anketa, kterou realizovala Asociace pedagogů základního školství, zaměřená na chování žáků k učitelům, poukazuje na skutečnost, že 89,5 % učitelů se domnívá, že se chování žáků k učitelům zhoršilo. Výzkum se zaměřil na nevhodné chování žáků k učitelům (na I. stupni ZŠ 66,60%, na II. stupni ZŠ 67,49%). Podle Hartla situaci zhoršuje kyberšikana. Jsou zaznamenány případy, kdy byl učitel zachycen kamerou v mobilním telefonu žáka nebo dokonce případy webových stránek, které učitele diskreditují. Zkušenosti se šikanou ze strany žáků přiznalo 2,76% dotázaných učitelů I. stupně ZŠ a 10,84% učitelů II. stupně ZŠ.⁹¹

Nina Rottová (Pedagogicko-psychologická poradna v Plzni) upozorňuje, že mnozí učitelé se začnou o problém více zajímat až ve chvíli, kdy se jich osobně dotkne. Například během vyučování vznikne videozáznam, který pak koluje na internetu. Teprve poté učitelé žádají o pomoc. Do té doby vnímají problém spíše jako klukovinu, situaci podceňují a to je chyba.⁹²

I ten, kdo by měl mít zejména v kolektivu dětí nebo dospívajících přirozenou autoritu, se může stát obětí. Obzvláště v případě, že je třídní kolektiv nebo rodiče studentů neuznávají, stávají se učitelé stále častěji terčem kyberšikany. Není přitom důležité, zda je pedagogem

⁹⁰ Psychologie heute. *Cybermobbing: Die Rolle der Zuschauer* [online]. 2012 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: http://www.psychologie-heute.de/archiv/detailansicht/news/cybermobbing_die_rolle_der_zuschauer.

⁹¹ ČECH, Tomáš. *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol: škola a zdraví pro 21. století, 2011*, s. 18-19.

⁹² KUBÁLKOVÁ, Pavla. *Člověk v tísní*. In: *V boji s kyberšikanou učitelé tápou* [online]. 2010, 2014-01-08 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: http://www.cvtpplzen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=268:v-boji-s-kyberikanou-uitele-tapou--16-srpna-2010&catid=41:napsali-o-nas

muž nebo žena. Situaci nelze vyhodnotit jako prosté selhání pedagoga. Může jít o touhu po pomstě, snahu zahnat nudu nebo vyniknout. Konflikt na půdě školy může snadno přerůst v konflikt ve virtuálním prostředí. Pedagog se tak ocitá v bludném kruhu, kdy agresor nebo skupina agresorů stupňuje tlak. Jedná se například o šíření pomluv na internetu, šíření videozáznamů prostřednictvím sociálních sítí apod.⁹³

Psychický stav šikanovaného učitele se bohužel promítá do kvality výuky. Šikanovaný učitel zaujímá negativní postoj obecně ke všem žákům. Domnívá se, že nemají dostatečný zájem o školu, přeceňují se a mají nízké schopnosti. Učitel v roli oběti může negativně ovlivnit vzdělávací proces všech svěřených žáků.⁹⁴

Skutečnost, že se učitelé stávají oběťmi kyberšikany již dnes není ojedinělou záležitostí. Role agresora však bohužel nepřísluší pouze žákům nebo studentům. V mnoha případech stojí proti učitelům mnohem silnější protivníci a těmi jsou nespokojení rodiče, kteří si tímto způsobem s učitelem vyřizují účty. Podle studie, kterou provedlo internetové centrum UK Safer, stojí za čtvrtinou kybernásilí vůči učitelům právě rodiče.⁹⁵

⁹³ ECKERTO VÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 71-72.

⁹⁴ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 40.

⁹⁵ Cyber-Mobbing: Immer mehr Lehrer werden Opfer. *News4teachers* [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.news4teachers.de/2011/11/cyber-mobbing-immer-mehr-lehrer-werden-opfer/>.

5 DALŠÍ FORMY ON-LINE NÁSILÍ

Pro úplnost je nutné zmínit všechny formy elektronické kriminality. Členění na základě použitých prostředků není jednoznačné, protože důsledkem technického pokroku se možností jednotlivých technických vymožeností mění a prolínají se.⁹⁶ Před několika lety jsme si nedovedli ani představit, že budeme mít možnost mobilním telefonem nejen fotit a pořizovat videozáznam, ale bezprostředně poté posílat data po síti dál. Téměř každý z nás si teď v podstatě nosí svůj „kapesní počítač“ neustále při sobě. Tím se samozřejmě projevují ve větší míře i negativní dopady elektronického pokroku.

5.1 Nevyžádaná sdělení, hoax, virus

V posledních letech se stále častěji veřejnost potýká s problémem přeplňování svých e-mailových schránek nevyžádanými zprávami – tzv. spamy. Vašutová také dle Saka dokonce uvádí, že spamy tvoří 90% e-mailů kolujících po internetu. Stačí vyplnit dotazník na chatu nebo veřejné diskusi a v něm zveřejnit svoji e-mailovou adresu, a tím se téměř jistě stane člověk adresátem spamů. Spam nepředstavuje pouze nepříjemnosti z důvodu přeplňování e-mailové schránky, ale může také dojít k situaci, kdy se uživatel nedobrovolně pasuje do pozice rozesílatele.⁹⁷

Nebezpečnějším typem nevyžádané zprávy je tzv. hoax. Jedná se o poplašnou zprávu, která je pomocí sítě šířena dál, například formou řetězových zpráv. Vašutová se v této souvislosti odkazuje na Střihavku, který uvedl několik příznaků, kterými se hoax vyznačuje. Typické je třeba použití mnoha interpunkčních znamének (několik vykřičníků na konci věty). „Důvěryhodnost“ sdělení hoax se často opírá o velké, prověřené firmy, odvolává se na Microsoft, IBM (International Business Machines Corporation), apod. Zpravidla varuje před nebezpečím, kterému už v podstatě nelze zabránit a žádá nás, abychom tuto zprávu rozeslali všem svým známým.⁹⁸ Hoax, neboli fáma a její následné zveřejňování, může být obdobou klasických verbálních pomluv.⁹⁹

Každý uživatel internetu se velmi pravděpodobně někdy setkal s počítačovým virem. Je to počítačový program, který se napojí na program hostitele a zahájí proces destrukce,

⁹⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 82.

⁹⁷ Tamtéž, s. 83.

⁹⁸ Tamtéž, s. 83-84.

⁹⁹ VANÍČKOVÁ, Eva. *Interpersonální násilí na dětech*, s. 37.

nekontrolovatelně se šíří dál, automaticky stahuje neznámé programy, vynáší informace, atd. Některé z těchto programů nepotřebují ani hostitele (např. známý Trojský kůň).¹⁰⁰

5.2 Kyberstalking

Název je odvozen od slova „stalker“, neboli slídič. Stalker může svoji oběť kontaktovat osobně, telefonicky, posílat jí poštovní zásilky, dopisy, apod. Zpočátku může jít o projevy přízně, které mohou postupem času vyústit v obtěžování či dokonce vyhrožování. Stalker systematicky narušuje soukromí oběti, vyvolává v ní strach a úzkost. Pozornost může zaměřit i na příbuzné a přátele sledované osoby. Pokud k takovému jednání využívá e-mail, sociální sítě, apod. jedná se o kyberstalking.¹⁰¹ Nebezpečná je také nepřímá forma kyberstalkingu, kdy agresor pošle nepravdivé, hanlivé sdělení o své oběti jiným osobám, čímž oběť může vystavit reálnému nebezpečí.¹⁰²

Velmi těžké je odlišit kyberstalking (pronásledování) od „pouhého“ harassmentu (obtěžování), který je podrobněji popsán v kapitole 5.6. Indikátorem rozlišení může být okamžik, kdy oběť začne mít strach o své zdraví nebo dokonce život. Vytrvalý kyberstalking může trvat i několik let a prostupuje všemi sociálními vrstvami společnosti.¹⁰³

Stalker samozřejmě nepodniká všechny tyto aktivity bezdůvodně. Na internetových stránkách E-nebezpečí upozorňují autoři na skutečnost, že důvodem bývá především navázání vztahu s obětí, avšak motivem může být i pomsta. Stalkeři bývají často bývalí partneři obětí. Jako skutečnou oběť však vidí sami sebe a snaží se o tom přesvědčit okolí.

Obvyklý postup stalkera :

- ➔ Snaha opakovaně kontaktovat oběť (dopisy, e-maily, telefonáty, SMS, vzkazy na ICQ apod.)
- ➔ Demonstrace své moci a síly, vyhrožování oběti
- ➔ Realizace výhrůžek (ničení majetku, zasílání počítačových virů, ublížení blízkým osobám apod.)¹⁰⁴

¹⁰⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 84.

¹⁰¹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 67.

¹⁰² VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 87.

¹⁰³ Tamtéž, s. 87.

¹⁰⁴ E-nebezpečí pro učitele. *Stalking a kyberstalking* [online]. 2010-2012 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/rizikova-komunikace/stalking-a-kyberstalking>.

5.3 Kybergrooming

Kybergrooming je velmi nebezpečné jednání, které má pro svou oběť závažné následky. Obětí se stávají děti i dospělí. Označuje zneužití moderních komunikačních technologií, kdy se uživatel snaží pod falešnou identitou zmanipulovat vyhlédnutou oběť, vylákat ji na osobní schůzku, apod. Výsledkem může být zneužití, znásilnění, mučení, nucení k trestným činům a v neposlední řadě také k terorismu. Nejedná se tedy o agresi mezi vrstevníky, jak tomu bylo ve většině výše popsaných případech, ale kybergrooming už spadá spíše do kategorie zneužívání.¹⁰⁵

MUDr. Eva Vaničková popisuje pět fází kybergroomingu:

1. *Vzbuzování důvěry a snaha izolovat oběť*
2. *Podplácení dárky či službami*
3. *Vyvolávání emoční závislosti*
4. *Osobní setkání*
5. *Sexuální obtěžování až reálný sexuální styk (zneužití) často cestou znásilnění. Tuto manipulaci na Internetu často využívají osoby se sexuální orientací na děti*¹⁰⁶

Projekt E-nebezpečí tyto fáze ještě dále konkretizuje. Agresor se snaží vnutit do přízně své oběti například tím, že uváděný věk, pohlaví, zájmy a problémy upravuje tak, aby se své oběti přiblížil co možná nejvíce. Stává se důvěrným přítelem. Snaží se od oběti získat diskriminující materiál, především fotografie, které v pozdějších fázích nekompromisně zneužije k vydírání a manipulaci¹⁰⁷ (viz příloha č. 16).

5.4 Happy slapping

Doslovný překlad „veselé fackování“ v žádném případě neodpovídá důsledkům tohoto relativně nového fenoménu, jehož kořeny můžeme možná vidět v pořadech typu „Skrytá kamera“, apod. Jedná se o natáčení videozáznamu s obětí ve chvíli, kdy je zesměšňována nebo dokonce fyzicky napadána. Záznam je pak zveřejněn a šířen dále prostřednictvím ICT.¹⁰⁸ Může se jednat o neškodné, předem domluvené záznamy, ale bohužel se happy slapping

¹⁰⁵ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 88.

¹⁰⁶ VANÍČKOVÁ, Eva. *Interpersonální násilí na dětech*, s. 36.

¹⁰⁷ E-nebezpečí pro učitele. *Kybergrooming* [online]. 2010-2012 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/rizikova-komunikace/kybergrooming>.

¹⁰⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 87.

projevuje i jako skutečně agresivní forma „on-line zábavy.“ Oběť je často vybrána náhodně, například chodec v parku, který je agresorem či skupinou agresorů napaden a další z útočníků vše natáčí. Cílem je maximálně šokující, originální záznam, který je poté sdílen na internetu. Kritériem úspěchu je míra brutality a počet zhlédnutí či sdílení. Jelikož se jedná většinou o skupinovou aktivitu, agresori snadno dosáhnou pocitu moci a neohroženosti. Happy Slapping může být i podmínkou či určitým rituálem pro přijetí mladistvých do skupiny nebo gangu. Obětí se často stávají bezdomovci či fyzicky slabí lidé.¹⁰⁹

5.5 Sexting

Označuje zasílání či sdílení vlastních odhalených fotografií, videozáznamů, textů s erotickým podtextem (např. prostřednictvím e-mailu, SMS). Účastníci sextingu bývají většinou vrstevníci, např. chlapec pošle fotografie dívky, o kterou má zájem. V rámci seznamky nebo chatu může být však fotografie či záznam odeslán naprosto neznámým lidem a hrozí reálné riziko vydírání, zneužívání, v lepším případě veřejného posměchu.¹¹⁰

Výzkum „Nebezpečí internetové komunikace III“ uvádí nejčastější motivy sextingu. Může jimi být nuda, snaha navázat intimní kontakt, sebe prezentace a sebe propagace. Vlastní sexuálně laděné materiály umístilo na internet 8,25% dotázaných dětí. Jiným osobám je odeslalo 9,7% respondentů, z toho 54,37% chlapců a 45,63% dívek.¹¹¹

5.6 Další pojmy on-line násilí ve zkratce

Kapitolu o formách on-line násilí bychom v podstatě nikdy nemohli zcela uzavřít, protože s vývojem moderních technologií další formy neustále přibývají. Mezi pojmy, se kterými se při studiu této problematiky můžeme setkat, patří také:

FLAMING (rozohňování) – hádky probíhající v prostředí veřejné komunikace (diskusní fórum, v rámci počítačové hry, apod.).¹¹²

DENIGRATION (pomlouvání) – rozesílání verbálních, grafických i zvukových informací, které zesměšňují a urážejí oběť. Specifickou kategorií je rozesílání fotomontáže oběti, která může mít např. sexuální podtext.¹¹³

¹⁰⁹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 67.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 68.

¹¹¹ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>

¹¹² VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 85.

EXKLUZE (vyloučení) – můžeme říci, že se jedná o ostrakismus (kapitola 3.2) v on-line prostředí, jako je prostředí on-line her, blogů, apod. Vyloučení člena ze skupiny je již od pradávna považováno za jeden z nejtvrdějších trestů. Emoční důsledek může být velmi silný.¹¹⁴

HARASSMENT (obtěžování) – opakované zasílání útočných nebo výhružných zpráv pomocí SMS, e-mailu, chatu, apod. Oproti flamingu má harassment podstatně delší časový rozsah a zraňování je jednostranné.¹¹⁵

SOCIÁLNÍ INŽENÝR – manipulátor, vydávající se za někoho jiného. Umí výborně manipulovat s lidmi a pracovat s informacemi. Rozešle například e-maily jménem konkrétní banky a jejich prostřednictvím získává osobní údaje, číslo účtu, PIN kód. Tyto informace dále zneužívá ve vlastní prospěch.¹¹⁶

Ve výše uvedeném výčtu forem on-line násilí vidíme, že některé z nich mohou významně narušit psychickou pohodu dítěte. U některých forem jsou možné následky ale podstatně vážnější. Je zřejmé, že z hlediska nebezpečnosti nemůžeme stavět do jedné roviny hoax a kyberstalking či kybergrooming. Zejména v těchto případech může být dítě skutečně v ohrožení, v krajním případě i v ohrožení života. Jelikož na počátku stojí stejný problém - nedostatečná prevence, informovanost a komunikace s rodiči, nelze žádný z projevů on-line násilí podceňovat. Je to známka toho, že se dítě neumí v prostředí moderních komunikačních technologií bezpečně pohybovat.

¹¹³ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 86.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 87.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 85.

¹¹⁶ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 39.

6 ODHALENÍ A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY

Jak šikana tradiční, tak i kyberšikana zůstává často velmi dlouhou dobu neodhalena. Důvody jsou různé. Oběť se bojí zhoršení situace, nemá zájem prezentovat své utrpení veřejnosti. Navíc v případě kyberšikany nedochází k fyzickému kontaktu a zranění, která jsou způsobena, nejsou viditelná, jak je tomu v podobě modřin a šrámů u šikany tradiční. Blízcí oběti šikany jsou tedy odkázáni většinou pouze na nepřímé signály.¹¹⁷

Mezi nepřímé ukazatele kyberšikany, které můžeme pozorovat u oběti, řadíme například náhlé ukončení práce s počítačem, rychlé změny nálad, viditelná nervozita při čtení SMS nebo e-mailů, odmítání docházky do školy, častá absence, zhoršení prospěchu, poruchy spánku, apatie, apod. Někdy má větší šanci odhalit šikanu či kyberšikanu učitel. Například si může všimnout, že dítě se během přestávky zdržuje v blízkosti jeho kabinetu, je často terčem posměchu, atd. Rodič by měl vnímat takové signály, jako je např. odmítání návštěv kamarádů, odmítání používání mobilního telefonu a počítače nebo pravidelné mazání historie v počítači.¹¹⁸

Kyberšikanu je ale možné odhalit i prostřednictvím agresora. Okolí si může všimnout toho, že jedinec rychle vypne počítač nebo zavře program, přiblíží-li se dospělý, tráví dlouhé hodiny sezením u počítače, a to zejména v nočních hodinách, při práci s počítačem se přehnaně směje, používá několik on-line účtů, apod.¹¹⁹

Pokud probíhá vyšetřování kyberšikany na půdě školy, podle Koláře jsou základem účinné léčby dvě východiska:

- 1) Role oběti i agresora se většinou prolínají do kyberprostoru ze šikany tradiční. Je tedy nutné využít propojenosti obou těchto negativních jevů. Kyberšikanu by měla škola řešit provázaností se školní šikanou.
- 2) Řešení kyberšikany vyžaduje počítačovou gramotnost minimálně na úrovni agresora. Je vhodné spolupracovat s odborníkem, který je připraven pomoci s technickými záležitostmi. V případě, že byl pro kyberšikanu zneužit mobilní telefon, může pomoci mobilní operátor. Při zneužití sociálních sítí může škola

¹¹⁷ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 76.

¹¹⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 99.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 100.

požádat o pomoc provozovatele. Podle posledních poznatků jsou ochotni spolupracovat a závadný obsah odstranit.¹²⁰

Pokud kyberšikanu odhalí rodiče oběti, měli by v první fázi učinit několik obranných kroků:

- 1) Ukončit komunikaci dítěte s agresorem
- 2) Nereagovat, neodpovídat agresorovi, ani se nesnažit nějak se domluvit
- 3) Zamezit přístup agresora k dítěti
- 4) Zablokovat agresorovi přístup k počítačovému účtu nebo k telefonnímu číslu.
V této věci mohou rodiče kontaktovat provozovatele služby
- 5) Uchovat důkazy, například uchovat aktuální náhled internetové stránky (tzv. Print Screen)
- 6) Uložit, vytisknout, nebo jinak uchovat e-maily, textové zprávy, apod.
- 7) Oznamit útok a obrátit se na odborníky
- 8) Kontaktovat školu a specializované instituce. Zde se domluvit na konkrétní pomoci.¹²¹

Ať už kyberšikanu odhalí rodič nebo učitel, vždy je nutné poskytnout dítěti maximální podporu. Podezření na kyberšikanu by se nikdy nemělo řešit přímou konfrontací oběti nebo jejích rodičů s útočníkem. Strach obou zúčastněných, oběti i agresora, totiž silně ovlivní vlastní vyjádření k situaci.¹²²

Samotné řešení situace, kdy je kyberšikana odhalena a se všemi zúčastněnými je potřeba dále pracovat, by mělo být svěřeno vždy do rukou odborníků. Specializovaná pracoviště, psychologové nebo odborníci přímo z řad Policie ČR dále systematicky pracují s celou skupinou, aby byly následky šikany či kyberšikany minimalizovány.

Je také důležité si uvědomit, že přestože byly ke kyberšikaně zneužity moderní technologie, samy o sobě příčinou negativního chování nejsou. Zákaz používání počítače nebo mobilního telefonu není řešením. Agresor si najde jiný prostředek, který proti své oběti použije. Je nutné řešit příčinu narušených vztahů, které k šikaně a kyberšikaně vedou.¹²³

¹²⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 90-91.

¹²¹ ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*, s. 9-10.

¹²² ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 76-77.

¹²³ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 97-98.

7 ROLE RODIČŮ

Rodina je v životě člověka nejdůležitější skupinou, a to nejen při řešení problému spojených s kyberšikanou. I zde však představuje nejdůležitější článek. Ne vždy se děti a dospívající v případě, že se stanou obětí kyberšikany, obrátí s žádostí o pomoc na rodiče. Obávají se zejména restriktivních opatření, především omezení přístupu ke svému telefonu nebo počítači, což může ve výsledku významně přispět k jejich sociálnímu vyloučení a k dalšímu zúžení možností sociálního života.¹²⁴ Tomuto postřehu odpovídá i výsledek výzkumu „Nebezpečí internetové komunikace III“, podle něž by se rodičům svěřilo v případě lehčích forem kyberšikany, jako je např. ponižování, urážení, obtěžování, apod., velmi málo dětí. Pozitivním zjištěním je, že v případě forem těžších, např. vydírání, vyhrožování nebo zastrasování, by pomoc u rodičů hledalo více než 50% dotázaných dětí ve věku 11-17 let. Rodičům by se s žádným projevem kyberšikany nesvěřilo 16,73% dotázaných (viz příloha č. 17).¹²⁵ Děti se často obávají přehnané reakce rodičů, domnívají se, že by rodiče situaci nepochopili. Zejména u dospívající se projevuje snaha osamostatnit se, vrstevnické vztahy mají v tomto věku velký význam a dospívající se často raději svěří svým kamarádům.¹²⁶

Srovnáme-li tato čísla s výsledkem podobného průzkumu, jehož se účastnili studenti univerzit, dospějeme k překvapivému zjištění. Uvedení respondenti, tedy jedinci dospělí, u kterých by se již dala předpokládat menší vazba na primární rodinu, uvedli, že by se v případě problémů s kyberšikanou obrátili se žádostí o pomoc na své rodiče v 82,6 %.¹²⁷

Role rodičů v odhalení a zejména prevenci kyberšikany je významně zkomplikována skutečností, že děti se v kyberprostoru pohybují s naprostou samozřejmostí a výrazně větší jistotou, než jejich rodiče. Stačí několik kroků a dítě své aktivity na počítači nebo telefonu před rodiči utají.¹²⁸ Rodiče si často ani neuvědomují rizika spojená s používáním nových technologií a jejich přístup není v tomto ohledu dostatečný. Například pokud koupí dítěti nové kolo, mají obavy, zda je jejich dítě v provozu na silnici v bezpečí. Pokud však zakoupí dítěti nový počítač, snadno podlehnou falešnému pocitu jistoty, že doma u obrazovky mu žádná rizika nehrozí. Omezí se tedy na otázku, co dělá jejich dítě na počítači a spokojí

¹²⁴ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 99-100.

¹²⁵ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpecni.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>

¹²⁶ ČERNÁ, Alena, Lenka DĚDKOVÁ, Hana MACHÁČKOVÁ, Anna ŠEVÍČKOVÁ a David ŠMAHEL. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*, s. 115-116.

¹²⁷ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 170.

¹²⁸ Tamtéž, s. 98.

se s odpovědí, že si píše s kamarádkou. Skutečnost, že se dítě s novou kamarádkou má druhý den sejit a ověření, zda se opravdu jedná o vrstevnici dítěte, zůstává opomenuto.¹²⁹

David Čáp ve své knize *Šikana: mýty a realita* pracuje se slovem „žalovat“. Je to termín používaný dětmi i rodiči. Dítě často slyší již v útlém dětství rady, aby nežalovalo. Přírodným důsledkem může být ztráta důvěry v dospělého a to, že dítě již podruhé s informací nepřijde. Dospělí by si měli včas uvědomit rozdíl mezi žalováním a informováním dospělých = voláním o pomoc. Žalování je, když chce někdo někomu informaci ublížit (spolužák nemá úkol, sourozenec nemá uklizený pokoj apod.). Když ale dítě přijde s informací, že se mu někdo posmívá, tak se nejedná o žalování, ale o vyjádření důvěry v dospělého a žádosti o pomoc.¹³⁰

Velký vliv na schopnost pomoci dítěti při řešení kyberšikany, zejména v průběhu jejího odhalení, má znalost rodičů o této problematice. Pokud si je rodič vědom možných rizik, zná jejich charakteristické rysy a zejména nepodceňuje prevenci, může tak významně přispět k bezpečí svého dítěte při jeho on-line aktivitách (viz příloha č. 18).

Z rozhovoru v příloze č. 17 je patrné, že dítě opravdu může vnímat možnost svěřit se rodičům jako nevhodnou volbu. Je často přesvědčeno, že rodiče nejsou schopni mu s problémem pomoci, dokonce by psychický tlak, který dítě při řešení krizové situace vnímá, ještě zhoršili. Rodiče se tak bez své zjevné viny stávají pro dítě spíše přítěží, než oporou.

¹²⁹ MÁČA, Roman. E-besedy. In: *Kyberšikana* [online]. 2014, 201-02-07 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/deti-a-rizika-socialnich-siti-112.html>.

¹³⁰ ČÁP, David. *Šikana: Mýty a realita*, s. 21-22.

8 PREVENCE

Základem prevence kyberšikany je zcela jistě zvýšení informovanosti o nebezpečí souvisejícím s využíváním prostředků informačních a komunikačních technologií. Uživatelé by si měli být vědomi možných rizik a dostatečnou opatrností jim předcházet.

Mnoho doporučení k prevenci kyberšikany se prolínají s opatřeními proti šikaně tradiční. To se týká například doporučení pro pedagogy – posilovat empatii u žáků, zlepšovat atmosféru ve třídě, vést k úctě k druhým, dávat pozitivní zpětnou vazbu, apod. To jistě ovlivní atmosféru mezi dětmi a minimalizuje rizika výskytu šikany, a jak již bylo několikrát zmíněno, v provázanosti i výskyt kyberšikany. Škola může také aktivně přistoupit k průzkumu možného výskytu kyberšikany mezi jejími žáky. Nejvhodnějším prostředkem je anonymní průzkum, na jehož základě přistoupí škola k patřičným opatřením (viz příloha č. 19).¹³¹

Žákům a studentům musí být také důkladně vysvětleno, co vlastně kyberšikana znamená. Vhodná je i demonstrace konkrétních případů, čímž může pedagog dosáhnout emočního zainteresování studentů do dané problematiky. Pedagogové by měli být v této oblasti pravidelně vzděláváni, aby byli schopni předat dál konkrétní praktické informace a zároveň byli připraveni aktivně vystupovat v rámci prevence a odhalování šikany i kyberšikany. Přestože je kyberšikana poměrně mladým fenoménem, institucí, které se zabývají poradenstvím a pomocí při jejím řešení je stále více. Školy mají k dispozici příručky, podle kterých se mohou řídit. Jednou z nich je například: „Příručka pro učitele určená k prevenci šikany“ (Kavalír ed.,2009), která uvádí několik pravidel pro práci s internetem zejména na půdě školy. Mezi ta základní patří:

- Zákaz používání mobilních telefonů během vyučování (prevence natáčení či fotografování žáků a učitelů)
- Blokování přístupu na internet na počítačích v odborných učebnách
- Informování žáků o etiketě a Listině práv na internetu
- Každý žák má svůj účet, ke kterému zná heslo jen on
- Veškerý provoz směrem z internetu a do něj je zaznamenáván, a další...¹³²

Používání mobilních telefonů a internetu ve školách nepochybně prevenci kyberšikany ztěžuje. Studenti samotní nevidí v zákazu těchto aktivit řešení. Irský průzkum prokázal, že

¹³¹ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 102-104.

¹³² Tamtéž.

velmi malé množství studentů se domnívá, že by mohl mít zákaz telefonování, posílání textových zpráv či pořizování záznamů na půdě školy významný vliv na výskyt kyberšikany. Více než polovina dotázaných studentů je přesvědčena, že by k on-line šikanování s velkou pravděpodobností stejně došlo po skončení vyučování. Snaha minimalizovat projevy kyberšikany by se měla soustředit více na výchovu studentů k osobnostnímu rozvoji, rozvíjení pozitivních vztahů v kolektivu, výchovy ke zdraví, apod.¹³³

Působení školy na studenty by se mělo v rámci prevence orientovat více na sociální citění jedince, na jeho mravní vědomí a upevňování etických zásad. Striktní zákazy a represivní opatření neřeší vlastní příčinu problému.

Jak již bylo zmíněno v kapitole 7, důležitou roli hrají v prevenci kyberšikany rodiče. I zde je samozřejmě nejdůležitější vzájemný vztah a posilování důvěry mezi rodičem a dítětem. Rodič by měl mít představu, kolik času dítě stráví komunikací na internetu a hlavně co je obsahem komunikace, jaké stránky navštěvuje, atd. Mobilní telefony s možností připojení na internet a také počítače v dětských pokojích významně omezují možnost kontroly dětí ze strany rodičů.

Rodiče mohou využít také dalších technických vymožeností. Řada technologií umožňuje tzv. rodičovský zámek, který blokuje přístup dětí k nevhodnému obsahu neodpovídajícímu jejich věku. Nástrojem kontroly může být také výpis hovorů, historie navštívených stránek, nastavení limitu volání, apod.¹³⁴

Vágnerová uvádí několik pravidel, které by měl rodič v zájmu bezpečného pohybu ve virtuálním světě své dítě naučit. Mělo být poučeno o tom, že nemá sdílet informace nebo obrázky tam, kam má přístup i někdo cizí. Nikomu by nemělo sdělovat osobní údaje ani další soukromé informace. Rodič by měl dítě upozornit a varovat, aby si nedomlouvalo schůzku s někým, s kým se seznámilo pomocí internetu. V 15% případů byl člověk z internetu, který si s dítětem domlouval schůzku, o více než 10 let starší, než uvedl. Také je důležité upozornit děti, že by se neměly šikany bát a nechat se zastrašovat, ale také by se ony samy neměly k druhým chovat šikanujícím způsobem.

¹³³ COTTER, Pádraig and Sinéad MCGILLOWAY. LIVING IN AN 'ELECTRONIC AGE': CYBERBULLYING AMONG IRISH ADOLESCENTS, s. 51.

¹³⁴ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 101-102.

Na závěr shrnuje Vágnerová pravidla do tří základních:

1. **STOP** - *nekomunikovat s agresorem!*
2. **BLOCK** - *zamezit mu přístup!*
3. **TALK** - *cokoli podezřelého oznámit dospělým!*¹³⁵

¹³⁵ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 100-102.

9 ŠIKANÁ A ZÁKON

V současné době bohužel termíny šikany, natožpak kyberšikany zákon nezná. Je však možné opřít se o jiné dokumenty, které s tím souvisejí. Jedná se například o Listinu základních práv a svobod, Listinu základních práv EU, Úmluvu o právech dítěte, Zákon o ochraně osobních údajů, a další. Trestní zákoník řeší konkrétní případy možných důsledků kyberšikany (viz příloha č. 20).¹³⁶

Nemůžeme ovšem předpokládat, že se většina rodičů orientuje v právním systému natolik dobře, aby se v konkrétní situaci dokázala obrátit na odpovídající instituci. Rodiče by se měli obrátit na policii zejména v těchto případech:

- Dítě někdo vydíral (pod výhružkou ho nutil, aby přineslo peníze, nebo aby samo udělalo něco špatného) = jedná se trestný čin vydírání
- Dítěti někdo omezoval osobní svobodu (zavíral ho v místnosti, přivazoval k topení, apod.) = jedná se trestný čin omezování osobní svobody
- Dítěti někdo vyhrožuje (je zastrašováno) = jedná se o přestupek nebo trestný čin, v závislosti na situaci
- Dítě někdo zbil, nebo mu ničí osobní věci apod.¹³⁷

Rodič agresora má vůči zákonu také své povinnosti. Jelikož jsou rodiče za jednání svých dětí zodpovědní, měli by pro ně být příkladem a chránit jejich zájmy. Pro rodiče agresora je těžké přijmout fakt, že se jejich dítě podílelo na šikaně či kyberšikaně. Důležité je nezavírat před problémem oči a aktivně se zajímat o průběh vyšetřování i nápravy. Rodiče agresorů by měli mít především tyto informace:

- Může škola vyslýchat mé dítě bez mé přítomnosti?
 - Nejde o výslech, ale o rozhovor, který může škola uskutečnit nejen bez přítomnosti rodičů, ale dokonce bez jejich souhlasu.
- Musí mi škola sdělit podrobné výsledky svého šetření a jeho závěry?
 - Ano, rodič má právo být seznámen s průběhem i výsledkem šetření
- Jaká kázeňská opatření může škola použít?
 - Škola může použít kázeňská či klasifikační opatření dle platného školního řádu. Student střední školy může být na základě správního řízení vyloučen.

¹³⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 109.

¹³⁷ VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*, s. 119-123.

- Co mám dělat, když nesouhlasím s postupem školy?
 - Pokud škola nepostupovala podle školních pravidel, je možné se odvolat, a to v několika krocích (k řediteli školy, zřizovateli školy a poté případně k České školní inspekci)¹³⁸

¹³⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 124-130.

10 POMOC

V České republice existuje několik organizací, které se problematikou kyberšikany zabývají. Tyto organizace nemají informační funkci, ale nabízejí zejména konkrétní pomoc a podporu. Pozitivním zjištěním je, že kontakty na tyto instituce jsou k nalezení na různých místech. Například ve veřejných knihovnách jsou umístěny plakáty s kontakty na linky pomoci, na nástěnkách ve školách se mohou děti dozvědět, na koho je dobré se obrátit v případě, že budou potřebovat pomoc, na stránkách Policie ČR jsou uveřejněny užitečné kontakty, atd. (viz příloha č. 21). Pomoc mohou vyhledat děti, dospívající, rodiče i učitelé. Pro všechny jsou k dispozici linky důvěry či internetová poradenství, kde jsou kvalifikovaní odborníci připraveni pomoci.

BEZPEČNÝ INTERNET – www.bezpecnyinternet.cz

Zakládajícími členy projektu jsou Česká spořitelna, Microsoft a Seznam.cz. Na těchto stránkách lze najít mnoho informací o rizicích spojených s využíváním internetu a také rady, jak reagovat na podvodné nabídky, útočné e-maily, apod. Návštěvník stránek může využít poradnu a obrátit se s žádostí o radu či pomoc přímo prostřednictvím stránek (viz příloha č. 22).¹³⁹

ŠANCE DĚTEM – www.sancedetem.cz

Tento portál, spuštěný v roce 2011, je určen především pro rodiny dětí, které se dostaly do problémové situace. Vhodné informace jsou zde i pro sociální pracovníky a pro studenty souvisejících oborů. Články vznikají ve spolupráci s předními českými odborníky, kteří se specializují na problematiku ohrožených dětí.¹⁴⁰

E-NEBEZPEČÍ – www.e-nebezpeci.cz

Projekt se zaměřuje především na vzdělávání učitelů všech typů základních a středních škol. Cílem projektu je poskytnutí efektivního a systematického vzdělávání v souvislosti s užíváním internetu a mobilních telefonů.¹⁴¹

¹³⁹ Bezpečný internet. *O projektu* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/o-projektu/default.aspx>.

¹⁴⁰ Šance dětem. *O portálu* [online]. 2010, 2014-04-03 [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/o-portalu/index.shtml>.

¹⁴¹ E-nebezpečí. *O projektu* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/informace-o-projektu/o-projektu>.

Sdružení, založené v roce 2006, je členem celoevropské sítě národních osvětových center bezpečnějšího internetu INSAFE. Aktivity jsou cíleny především na děti a dospívající mládež. Na stránkách je možné najít například návod na zrušení profilu na Facebooku. Centrum vydává také tištěné materiály, aktuálně vyšla v březnu 2014 tištěná brožura "*Web We Want – Web podle nás*", která je určena především teenagerům.¹⁴²

¹⁴² Saferinternet. *O nás* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/o-nas/10-o-nas.html>.

11 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapovat problematiku kyberšikany. Svoji pozornost jsem nejprve ve stručnosti zaměřila na téma úzce související, tedy na šikanu tradiční. Byl popsán typický průběh šikanování tak, jak se v jednotlivých stádiích ve skupině projevuje. V práci jsou zmíněny jednotlivé skupiny aktérů šikany a jejich obvyklé profily. Důležitá jsou především stadia šikany, kde je patrný postup „nákazy“ napříč kolektivem. Správná identifikace a rozklíčování varovných signálů může postupující šikanu včas odhalit a zamezit tak přechodu do dalších, podstatně komplikovanějších a nebezpečnějších fází.

Další část práce je věnovaná již samotnému tématu kyberšikany. Bylo zde vysvětleno, co pod pojem kyberšikana spadá, co má společné a čím se liší od šikany tradiční. Prostředky, které je možné ke kyberšikaně zneužít, jsou součástí běžného života dospělých, ale i dětí, které teprve započaly školní docházku. Proto jsem věnovala pozornost výčtu jednotlivých prostředků moderní komunikace a upozornila na možná rizika, která s jejich používáním souvisejí. Rovněž jsou zde zmíněny profily aktérů, tentokrát v prostředí kyberprostoru. U obětí kyberšikany bylo důležité upozornit na možné následky, které mohou ovlivnit kvalitu života člověka v dlouhodobém horizontu. Oběťmi kyberšikany se mohou stát i lidé, které bychom považovali spíše za příklady přirozené autority, tedy učitelé. V krátké kapitole jsem se zabývala i tímto jevem a důsledky, které z něj zpravidla plynou pro všechny zúčastněné.

V práci byly využity výsledky několika výzkumů, které byly provedeny odborníky v České republice, v Německu a v Irsku. Pro získání těchto informací jsem využila několik cizojazyčných internetových zdrojů. Konkrétní výsledky a jednotlivá srovnání jsou uvedeny v grafech umístěných v příloze. Dalšími přílohami jsou vybrané případy šikany a kyberšikany, pomocné materiály pro odhalení a prevenci kyberšikany, apod.

Považovala jsem za vhodné věnovat pozornost i dalším formám on-line násilí, i když nejsou odborníky jednoznačně řazeny mezi projevy kyberšikany. Bezpochyby však souvisí s využitím moderních telekomunikačních prostředků a následky mohou mít pro oběti podstatně vážnější dopad. Část práce pojednává také o možnostech odhalení kyberšikany. Z hlediska efektivního zásahu a pomoci je důležitá včasná identifikace a zejména vhodná reakce, která by měla následovat. Unáhlená represivní opatření většinou nic nevyřeší, přestože jsou rodiči nepochybně míněna dobře. Je nutné, aby každý uživatel přistupoval k moderním komunikačním prostředkům nejen s prostým nadšením, ale také s nutnou dávkou opatrnosti. V případě dětí musí tuto roli převzít rodiče. Právě z tohoto důvodu jsem se snažila psát práci

tak, aby přinesla užitečné rady a základní přehled zejména rodičům, kteří si, pokud mohu soudit z vlastní zkušenosti, často neuvědomují, že jejich dítě není v dětském pokoji u svého počítače zdaleka tak v bezpečí, jak se zdá. Po prostudování mnoha odborných publikací, knih a článků však musím konstatovat, že rodiče někdy některé projevy kyberšikany správně rozpoznat ani nemohou. Téměř každé dospívající dítě tráví dnes u počítače a telefonu dlouhé hodiny, aniž by bylo obětí či agresorem kyberšikany. Z mého pohledu je toto signál, který sám o sobě o ničem nevyovídá. Podobně také jako skutečnost, že dítě odmítá sdílet s rodiči informace, které si sděluje se svými vrstevníky. Většina dětí bude tuto snahu vnímat jako nepříjemný či dokonce nepřijatelný zásah do svého soukromí. Rodič dospívajícího dítěte nemá příliš možností kontroly internetové či telefonické komunikace svého potomka, a omezení, která se v této věci nabízejí, mohou dítě významně ohrozit v rámci jeho sociálního začlenění. Tím se z něj tedy naopak může stát objekt k šikaně předurčený – odlišující se jedinec, bez mobilního telefonu nebo bez datového tarifu v mobilu. Právě z těchto důvodů může být vnímán jako sociálně slabý a může se stát snadným cílem. Rodiče stojí před nelehkým úkolem. Neustále balancují na tenkém ledě, který je tvořen ve velké míře opravdu „pouze“ dobrým vztahem, rodinným zázemím a zejména dlouhodobě budovanou důvěrou mezi dítětem a dospělým.

Musím ale také konstatovat, že výskyt kyberšikany není ani zdaleka tak dramatický, jak se vlivem medializace problému zdá. Často právě neúměrná medializace konkrétního případu kyberšikany ublíží oběti mnohonásobně více, než přímý následek on-line násilí, které na ní bylo spácháno. Česká republika se nijak nevymyká evropskému průměru, a co se týká prevence, rozhodně nezůstává pozadu. Síť organizací, na které se rodiče, děti i učitelé mohou obrátit je dostupná každému, kdo by se chtěl nebo potřeboval o problematice dozvědět více informací.

Pokud mohu soudit, tak i s ohledem na negativní projevy, které nám pokrok v rámci moderních informačních technologií přinesl, je jeho pozitivní stránka výrazně převažující. Kromě toho v dnešním světě není dost dobře možné nevyužívat prostředků ICT. Musíme však přijmout i rizika a stinné stránky, být informováni, a svoje zkušenosti v rámci možností včas předávat i těm nezranitelnějším.

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-4208-9.

COTTER, Pádraig and Sinéad MCGILLOWAY. *LIVING IN AN 'ELECTRONIC AGE': CYBERBULLYING AMONG IRISH ADOLESCENTS*. The Irish Journal of Education. 2011, Vol. 39, No. 1, pp. 44-56. National University of Ireland, Maynooth. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/41548683>.

ČÁP, David. *Šikana: Mýty a realita*. Praha: Wolter Kluwer, 2012. Mimořádná příloha seriálu: Řízení školy.

ČECH, Tomáš. *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol: škola a zdraví pro 21. století, 2011*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, 2011, 255 s. ISBN 978-80-7392-153-8.

ČERNÁ, Alena, Lenka DĚDKOVÁ, Hana MACHÁČKOVÁ, Anna ŠEVÍČKOVÁ a David ŠMAHEL. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 150s. ISBN 978-80-210-6374-7.

ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. 1. vyd. Brno, 2013, 224 s. ISBN 978-80-251-3804-5.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011, 256 s. ISBN 80-736-7014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

LIDICKÁ, Jana. *Kyberšikana. Psychologie pro praxi*. Praha: Karolinum, 2009, s. 71-84. ISSN 1803-8670.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-717-8049-9.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Interpersonální násilí na dětech*. Vyd. 1. Praha, 2009, 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, 332 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011, 152 s. ISBN 978-80-7367-912-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Bezpečný internet. *O projektu* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z:

<http://www.bezpecnyinternet.cz/o-projektu/default.aspx>

Bezpečný internet. *Rizika on-line komunikace* [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z:

<http://www.bezpecnyinternet.cz/zacatecnik/on-line-komunikace/rizika.aspx>

Cyber-Mobbing: Immer mehr Lehrer werden Opfer. *News4teachers* [online]. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.news4teachers.de/2011/11/cyber-mobbing-immer-mehr-lehrer-werden-opfer/>

E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III*. [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>

E-nebezpečí pro učitele. *Kybergrooming* [online]. 2010-2012 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/rizikova-komunikace/kybergrooming>

E-nebezpečí. *O projektu* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/informace-o-projektu/o-projektu>

E-nebezpečí pro učitele. *Stalking a kyberstalking* [online]. 2010-2012 [cit. 2014-02-24].
Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/rizikova-komunikace/stalking-a-kyberstalking>

E-besedy. *Kyberšikana* [online]. [cit. 2014-23-02]. Dostupné z: <http://www.e-besedy.cz/internetova-bezpecnost/kybersikana.html>

Klicksafe. *Zahlen und Fakte: Wie häufig werden Kinder und Jugendliche Opfer von Cyber-Mobbing?* [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z:
<http://www.klicksafe.de/themen/kommunizieren/cyber-mobbing/wie-haeufig-werden-kinder-und-jugendliche-opfer-von-cyber-mobbing/>.

KUBÁLKOVÁ, Pavla. Člověk v tísní. In: *V boji s kyberšikanou učitelé tápou* [online]. 2010, 2014-01-08 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z:
http://www.cvtplzen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=268:v-boji-s-kyberikanou-uitele-tapou--16-srpna-2010&catid=41:napsali-o-nas/default.aspx

MÁČA, Roman. E-besedy. In: *Kyberšikana* [online]. 2014, 201-02-07 [cit. 2014-02-22].
Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/deti-a-rizika-socialnich-siti-112.html>

Saferinternet. *O nás* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/o-nas/10-o-nas.html>

Šance dětem. *O portálu* [online]. 2010, 2014-04-03 [cit. 2014-04-04]. Dostupné z:
<http://www.sancedetem.cz/cs/o-portalu/index.shtml>

Psychologie heute. *Cybermobbing: Die Rolle der Zuschauer* [online]. 2012 [cit. 2014-04-06].
Dostupné z: http://www.psychologie-heute.de/archiv/detailansicht/news/cybermobbing_die_rolle_der_zuschauer

13 RESUMÉ

The aim of this study was to explore the issue of cyberbullying. I initially aimed my attention to a subject which is closely related to cyberbullying, i.e. traditional bullying. The typical course of bullying in all its various stages in groups was described. This study mentions various groups of participants and their usual bullying profiles. The stage of bullying where an evident process of "contagion" across the team can be seen belongs to very important stages. Correct identification and warning signals can help to reveal bullying and can prevent ongoing transition to other, more complicated and dangerous phases.

Another part of this study is devoted to the topic of cyberbullying. The explanation of what belongs to the concept of cyberbullying, what are common and different features in comparison with traditional form of bullying. The resources that can be used for cyberbullying are part of everyday life not only of adults but also of children who have just started school. That is why I paid attention to the list of individual means of modern communication and my attention was also given to possible risks associated with their use. Profiles of participants, this time in cyberspace, are also mentioned. It is important to highlight the possible consequences for the victims of cyberbullying. They may affect the quality of human life in a long term. The victims of cyberbullying may also become the people that we consider rather natural authorities, i.e. teachers. I also discussed this phenomenon and its consequences in a short chapter.

The study uses results of several surveys, which were conducted by experts in the Czech Republic, Germany and Ireland. To obtain this information, I used several foreign-language web resources. Particular results and individual comparisons are shown in the graphs located in the annex. Other enclosed materials are selected cases of bullying and cyberbullying, auxiliary materials for the detection and prevention of cyberbullying, etc.

I thought it would be appropriate to pay attention to other forms of on-line violence. However, experts do not clearly classify these forms as manifestations of cyberbullying. They are undoubtedly related to the use of modern telecommunication means and the consequences can be much more serious for the particular victims. Part of the work also discusses the possibility of discovery of cyberbullying. It is important, in terms of effective intervention and help, to identify the matter as soon as possible and an appropriate response should follow. Hasty and repressive measures taken by parents usually do not work, even though they are meant well. It is essential for each user to approach modern means of communication not only

with simple enthusiasm, but also with necessary caution. In the case of children this role must be taken by parents. This is the reason why I tried to write this work in order to bring useful tips and basic knowledge especially for parents, who, if I may judge from my own experience, are often unaware that their child sitting at the computer is not that safe as it seems. After reading many professional publications, books and articles, I have to say that parents sometimes cannot properly recognize some signs of cyberbullying. Almost every teenager today spend many hours at the computer and phone without being the victim or the aggressor of cyberbullying. From my perspective, this is a signal that does not say anything about itself. Similarly, as the fact that the child refuses to share information, that he or she has with peers, with parents. Most children will perceive this effort as unpleasant or even unacceptable intrusion into their privacy. A parent of a teenage child does not have the possibility to control the internet or telephone communication of his child, and limitations flowing from this case may significantly jeopardize the child within its social inclusion. The child can therefore become a subject to bullying - a different individual without a mobile phone or without an Internet connection in the mobile phone. The child may be perceived as socially weak and may become an easy target. Parents face a difficult task. They are constantly balancing on a thin ice that is formed, to a large extent, on a good relationship, family background, and in particular confidence between children and adults, "only".

But I must also admit that the occurrence of cyberbullying is not nearly as dramatic as the influence of media coverage shows. Disproportionate media coverage of a particular case of cyberbullying can hurt the victims of cyberbullying much more than a direct result of on-line violence. The Czech Republic is not out of step with the European average and in terms of prevention it is not certainly far behind. The network of organizations where parents, children and teachers can ask for help is available to anyone who wants or needs to know more about the issue.

Even though the negative effects that the progress concerning the modern information technology has brought, its positive side is considerably prevalent. In addition, it is not quite possible not to use ICT in the world today. However, we must accept the risks and the dark sides of modern technology, we must be informed and share our experience with the most vulnerable ones as soon as possible.

14 PŘÍLOHY

KLASIFIKACE TYPŮ ŠIKANÝ

Osm druhů šikanování	příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	útočníci oběť věsí do smyčky, škrtí, kopou, fackují
Fyzické aktivní nepřímé	kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili oběti jsou ničeny věci
Fyzické pasivní přímé	agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů)
Fyzické pasivní nepřímé	agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy (odmítnutí splnění požadavků)
Verbální aktivní přímé	nadávání, urážení, zesměšňování
Verbální aktivní nepřímé	rozšiřování pomluv-patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	neodpovídání na pozdrav, otázky, apod.
Verbální pasivní nepřímé	spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé

Příloha č. 1 - KLASIFIKACE TYPŮ ŠIKANÝ¹⁴³

V páté třídě základní školy byl mimořádně sportovně nadaný chlapec Pavel, až nekriticky oblíbený mezi dětmi i učiteli. Měl samé jedničky, přestože v mnoha předmětech tomu jeho výkon neodpovídal. Tento idol měl ve zvyku testovat „kravatou“ každého chlapce, aby se zjistilo, kdo je silnější. Téměř vždy vyhrál, když však dvakrát prohrál, měl k vítězům silný respekt. Různými žertíky testoval i dívky.

Po pololetí přišla do třídy nová dívka. Byla trochu zvláštní, nápadně se bála. Při Pavlových „testících“ se lekala a brzy se rozplakala. To byla voda na mlýn našeho baviče. Svoje nápady začal s hravou lehkostí vylepšovat a strach dívky se stupňoval. „Byla to káča, nedokázala rozlišit, co je myšleno doopravdy a co ne.“ Když jí trapič říkal, že ji strašně zbije a trochu jí to naznačil, začal se třást strachy. Pavel ještě přitvrdil – řekl, že ji zabije. To se již zhroutila v pláči. Tato hra se líbila tak, že se do ní zapojila postupně téměř celá třída. Jednou, když se začalo opět hrát, Pavel hned zpočátku přitvrdil. Jana dostala pár štulců a potom do ní strčil, až spadla na zem. To už pomáhalo pět kamarádů, kteří začali do Jany kopat a křičet, že ji ukopou k smrti. Jana se svíjela strachy, skučivě naříkala a prosila o milost. Většina ostatních žáků se přidala; tančili kolem a říčeli vzrušením a rozkoší – i ti nejmírnější a prospěchově nejlepší!

Přinejmenším jeden žák však byl hrůzou ohromený, vůbec nechápal, co se děje. Viděl jako ve snu, že všichni tančí kolem nařikajícího člověka a v rytmu řvou: „Zabijeme tě, zabijeme tě, zabijeme tě,...“ A život běžel dál.

¹⁴³ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 32.

Pouze ta zvláštní ustrašená dívka už nikdy nepřišla do školy. Příští rok, když přišla nová, taky trochu zvláštní dívka, se situace opakovala méně extaticky, ale o to vytrvaleji.

Příloha č. 2: PŘÍBĚH ŠIKANOVÁNÍ „OBĚTNÍ TANEC“¹⁴⁴

Chip – ilustrace dvou počátečních stupňů

Po těžkých přijímacích zkouškách na prestižním gymnáziu si vybojovali místo na slunci pouze ti nejlepší. Před nimi byla spousta zajímavých a úžasných věcí, protože jejich škola je opravdu jedna z nejlepších. Přesto tato kýžená budoucnost měla i skryté vady na kráse. Jeden z těchto nadaných a talentovaných studentů dostal přezdívku Chip. On totiž nějak špatně a divně mluví, podobně jako kreslená figurka ze seriálu Chip a Dale. Jeho projev je nejistý, občas dělá zvláštní grimasy. Má údajně divnou pleť, velký nos a nevýraznou bradu. Vypadá z profilu jako sob. To je jeho druhá přezdívka. (Mimochodem, na mě působí jako sympatický mladý muž.) Tento chlapec se dostal na chvost skupiny, ani nevěděl jak. Je sice nápadně mírný a pozorný, pouští dívky v tramvaji sednout, ale to nikdo z jeho spolužáků neoceňuje.

Jeho postavení není záviděníhodné. Ve třídě si připadá osamocen, téměř nikdo se s ním nebaví. Původně kamarádil s jedním spolužákem, ale ten se ho později začal stranit. Pro ostatní by bylo potupné se s ním bavit, ohrozilo by to jejich pozici, a ta je pro každého z nich velmi důležitá. Od samého počátku se ve třídě dělaly na jeho úkor legrácky. Jeden z jejich iniciátorů si je vymýšlí, aby se nestal obětí sám, jako tomu bylo na základní škole. Ostatní to dělají prostě jen tak.

Jednoho dne několik kluků schovalo Chipovi boty. Když se jich ptal, kde jsou, řekli mu, že na dívčím záchodě. Jakmile tam vešel, propukli všichni v hurónský smích. Potom mu řekli, že jsou ve druhém poschodí, ale ani tam boty nebyly. Nakonec mu je ukázali, měli je u sebe. Ale nedali mu je, hodili je na ozdobu vysoko na stěně. Pak mu vysvětlili, že všechno zosnoval Ruda. Chipa potom navedli, aby mu dal tašku na záchod. Událostí tohoto typu se už odehrálo hodně. Chip to prý bere jako legraci a dělá, že mu to nevadí. Ale jak to prožívá? V pohodě se rozhodně necítí a podle toho vypadají i jeho školní výsledky – nejsou dobré.

Třídní učitelka si svízelné situace nevšimla. A někteří pedagogové navíc občas nevědomky nahrají trýznitelům. Například učitelka matematiky se zmínila ve druhé skupině třídy, že doufám, že nezapackají příklad jako jejich kolega. Někdo se zeptal, kdo to byl. Když řekla „Jindra“ – teda CHIP – vybuchli všichni smíchy.

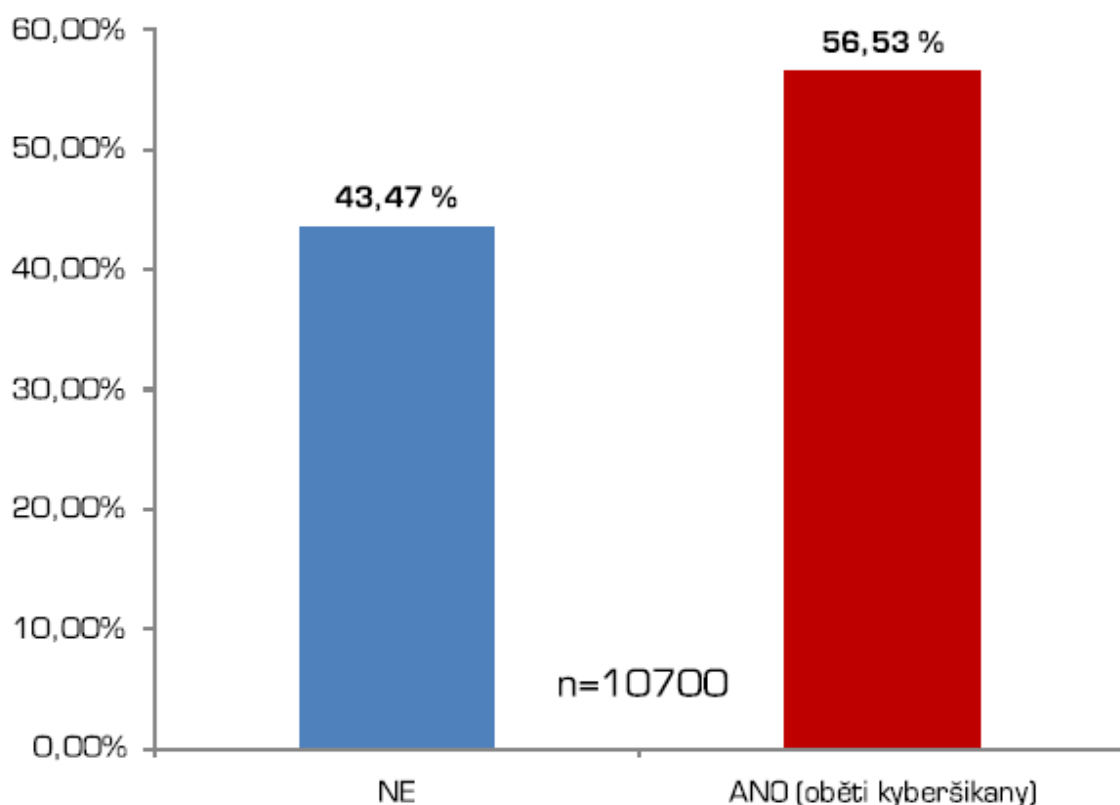
„Hravé“ ostrakizování dostalo spád, když jela třída na hory. Začalo to hned při srazu: „Hele, tamhle je Chipův táta. To je divný, že nevypadá jako on.“ Následoval vděčný smích za dobrý vtíp. V autobuse se rozvinula zábava na úkor Jindry. Celou cestu, asi dvě hodiny, se bavila skupinka smíšků na jeho adresu. „Chipe, otoč se a řekni něco, ať tě můžem parodovat. No tak, udělej kuk.“ Když se otočil, následovala salva smíchu. Po příjezdu se mu větší skupina spolužáků vytrvale věnovala. Zamykali ho. Neustále na něj klepali. Později už neotvíral. Byl nervózní, odsekával a choval se nepřátelsky ke všem, i k těm, kteří mu neubližovali.

¹⁴⁴ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 34.

Jednou mu dali jeho „příznivci“ Kinedryl do čaje. Naštěstí si vzal hrnek vedle. Chlapci, který čaj vypil, bylo špatně od žaludku. Iniciátorům bylo líto, že vtip se nepodařil. Když jeli na túru, namazali Jindrovi běžky měkkým voskem. Bylo teplo, a tak se mu sníh lepil na lyže a pochopitelně zůstával pozadu. Měli z toho ohromnou legraci.

Při přípravě večerního programu se spolužáci obrátili na Chipa, aby ho uváděl. Úplně ho to vzalo, byl nesmírně počtěn a přijal to velmi vážně. Když zahájil pečlivě připravený program, začali se spolužáci smát. Někteří se řehtali tak, že spadli ze židle. Chip znejistěl, cítil se trapně: bylo to horší a horší. Zadržával, zakoktával se. V této situaci toho však některé dívky měly dost a vyjádřily s chováním spolužáků nesouhlas. Jedna se obrátila na Jindru a řekla: „Chipe, mluv, nevsímej si jich, mě to zajímá.“ A právě těchto několik dívek postavilo hráz dalšímu stupňování týrání jejich bližního. Ale jak se to bude vyvíjet dál?

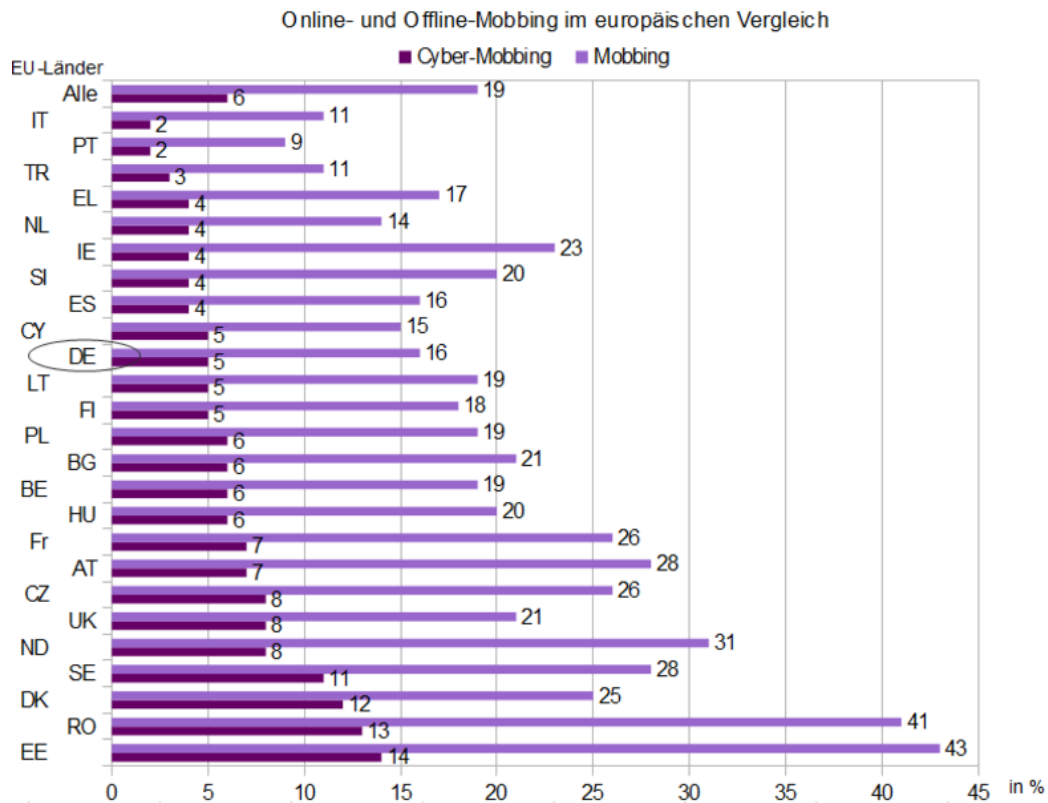
Příloha č. 3 – PŘÍBĚH ŠIKANOVÁNÍ „CHIP“¹⁴⁵

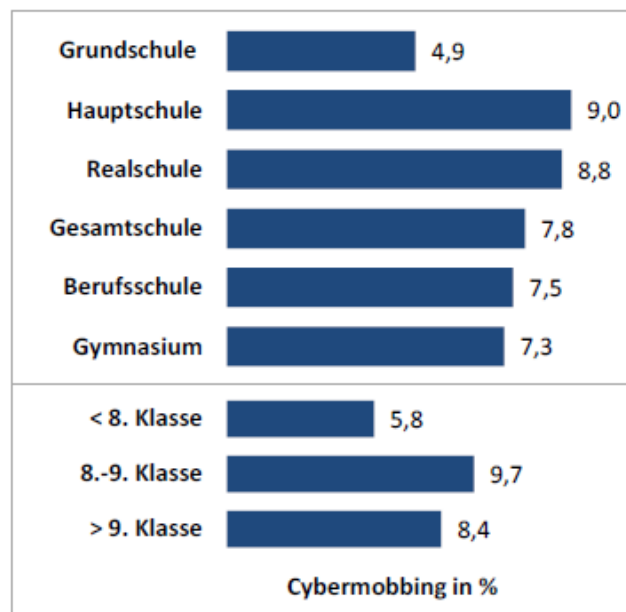
Příloha č. 4: KYBERŠIKANA U ČESKÝCH DĚTÍ¹⁴⁶

¹⁴⁵ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, s. 37-38.

¹⁴⁶ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III.* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>.

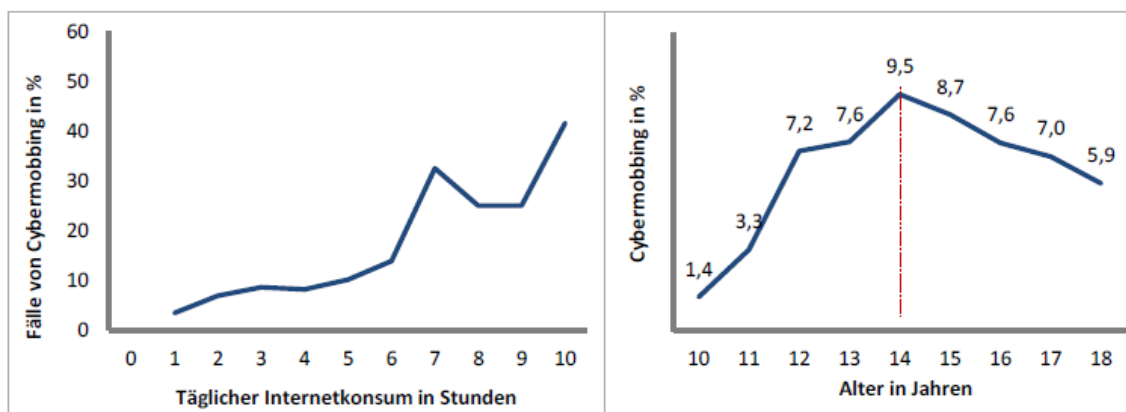
Příloha č. 5: VÝSKYT ŠIKANY A KYBERŠIKANY V EVROPSKÝCH ZEMÍCH¹⁴⁷

Příloha č. 6: VÝSKYT KYBERŠIKANY V RŮZNÝCH TYPECH ŠKOL¹⁴⁸

¹⁴⁷ Klicksafe. Zahlen und Fakte: Wie häufig werden Kinder und Jugendliche Opfer von Cyber-Mobbing? [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.klicksafe.de/themen/kommunizieren/cyber-mobbing/wie-haeufig-werden-kinder-und-jugendliche-opfer-von-cyber-mobbing/>.

¹⁴⁸ Cyberlife – Spannungsfeld zwischen Faszination und Gefahr [online]. ©by Bündnis gegen Cybermobbing e.V., 2013 [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://www.buendnis-gegen-cybermobbing.de/Studie/cybermobbingstudie.pdf>.

Příloha č. 7: SOUVISLOST KYBERŠIKANY A ČASU STRÁVENÉM NA INTERNETU; VĚK DÍTĚTE¹⁴⁹

		Tradiční šikana	Kyberšikana
JAK	Způsob	Tváří v tvář.	Za použití ICT.
	Forma	Fyzická, verbální, sociální, ekonomická.	Nevyžádaná, zraňující, vyhrožující sdělení, pořizování a šíření záznamů aj.
	Prostředek	Fyzická zdatnost, verbální obratnost, orientace v sociálních vztazích.	Mobilní telefon, PC, internet (SMS, MMS, e-mail, IM, web, sociální sítě, PC hry).
KDE	Místo	Školní prostředí.	Kdekoli dosahu ICT.
		Nejbližší okolí.	Celý svět.
KDY	Čas	Před/v průběhu/po školním vyučování.	Kdykoli 24 hodin/7 dní v týdnu.
	Trvání	Opakovaná akce.	Jednorázový akt.
	Expozice	Jednorázově.	Opakovaně.
KDO	Identita aktérů	Vzájemná znalost.	Anonymita.
	Agresor	Fyzická/sociální převaha.	Pokročilá znalost ICT.
	Publikum	Pasivní přihlížející, omezený počet.	Aktivní šířitelé (stávají se agresory). Nekončící publikum (celý svět).
	Oběť	Fyzicky, sociálně slabší.	Kdokoli, příp.s menší znalostí ICT.
	Dospělí	Informování, zapojení, prevence i intervence.	Nedostatečná úroveň, nízká úroveň supervize.

Příloha č. 8: KOMPARACE TRADIČNÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY PODLE KRITÉRIÍ, KTERÉ JE SPECIFICKY VYMEZUJÍ¹⁵⁰

¹⁴⁹ Cyberlife – Spannungsfeld zwischen Faszination und Gefahr [online]. ©by Bündnis gegen Cybermobbing e.V., 2013 [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: //http://www.buendnis-gegen-cybermobbing.de/Studie/cybermobbingstudie.pdf.

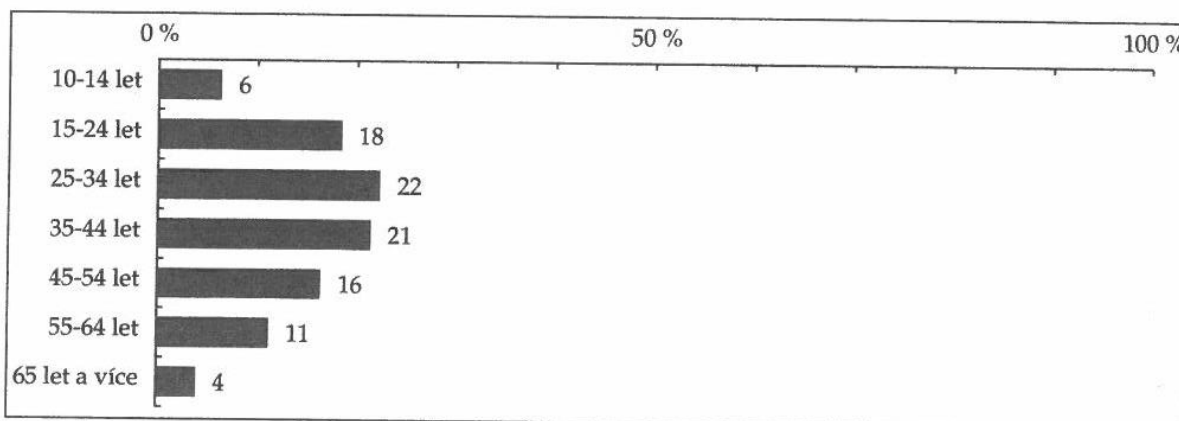
¹⁵⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, 332 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

MUSELO TO PŘECE BOLET! – Tento příběh se netýká kyberšikany, ale ukazuje, jak je pro dítě obtížné o negativních zážitcích mluvit. Vnímá zkušenost jako traumatizující, ačkoli z pohledu dospělého je následující zážitek a „problém“ vlastně banální.

Desetiletý chlapec byl po příchodu ze školy zamlklý, vypadal unaveně. Na otázky rodičů, jestli mu něco je, anebo jestli se něco stalo, dopověděl, že mu není dobře. Rodiče změřili teplotu, vyptávali se dál, ale nic konkrétního nezjistili. Večer chlapec působil plačtivě a nervózně. Matka mu tedy znovu položila otázku: „Opravdu se nic nestalo?“ Vykřiknul: „Jo, ve škole. Ale vůbec o tom nechci mluvit!“ „A týkalo se to tebe, nebo někoho jiného?“ „Nebudu o tom mluvit!“ „Ale když se svěříš, třeba se ti uleví. Zvaž to.“

Po pár desítkách minut chlapec přišel za matkou a se slzami v očích vyprávěl, jak mu spolužáci ukázali „fakt strašně hnusné video“, kde muž sám sebe pořezal. „Když jsem si představil, jak strašně to muselo bolet, udělalo se mi zle...“ Evidentně se potřeboval svěřit, ale celé odpoledne k tomu sbíral odvahu.

Příloha č. 9: PŘÍBĚH „MUSELO TO PŘECE BOLET“¹⁵¹

Obrázek 9: Věkové složení českých internetových uživatelů (Zdroj: NetMonitor)

Příloha č. 10: VĚKOVÉ SLOŽENÍ UŽIVATELŮ INTERNETU¹⁵²

Případ Wars Kid: Otlý, čtrnáctiletý Kanadčan Ghyslian Raza natáčí své domácí video. Miluje Hvězdné války a zhlíží se v zabijákovi rytířů Jedi Darth Maulovi. Máchá klackem a vydává u toho zvuky stejně jako tisíce malých fanoušků Hvězdných válek po celém světě. Spolužáci tohoto chlapce náhodou objevili jeho videonahrávku a dali ji na internet. Nahrávka se stala jednou z nejstahovanějších na internetu. Ještě pět let poté byl Ghyslian populární, a byl dokonce parodován v seriálu South Park. Problémem ale je, že popularitu mu nezajistila kvalita nahrávky, ale naopak se stal terčem výsměchu, neboť nahrávka především demonstrovala jeho

¹⁵¹ ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 63.

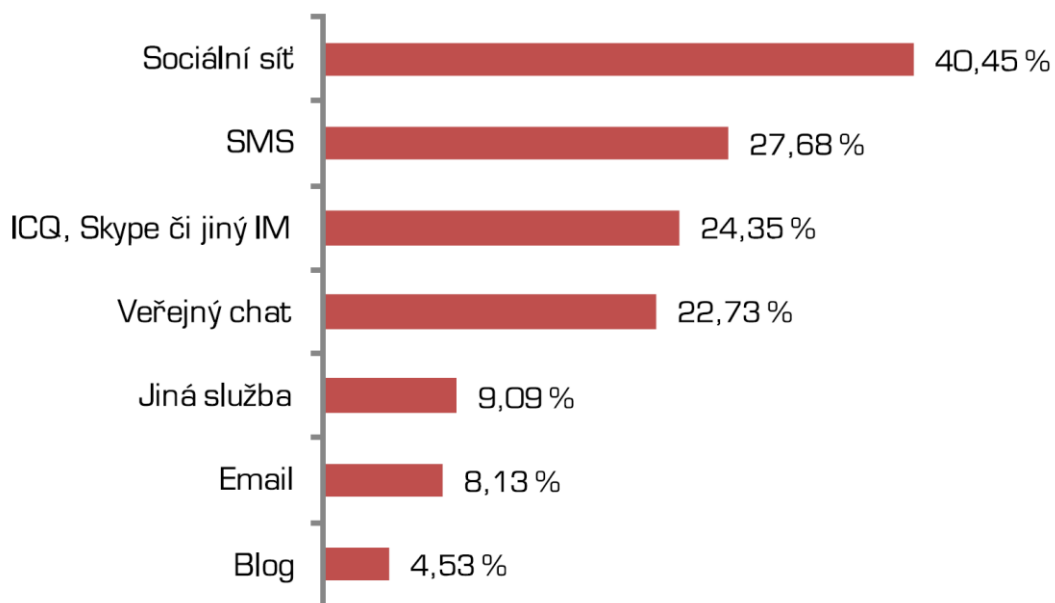
¹⁵² ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*, s. 25.

nadváhu a neohrabanost. Ghysliana jeho nečekaná popularita dostala do vážného psychického stavu a byl léčen na psychiatrii.

Příloha č. 11: PŘÍPAD WARS KID¹⁵³

Příloha č. 12: GHYSLAIN RAZA – OBĚŤ PRVNÍHO MEDIÁLNÍHO PŘÍPADU KYBERŠIKANY¹⁵⁴

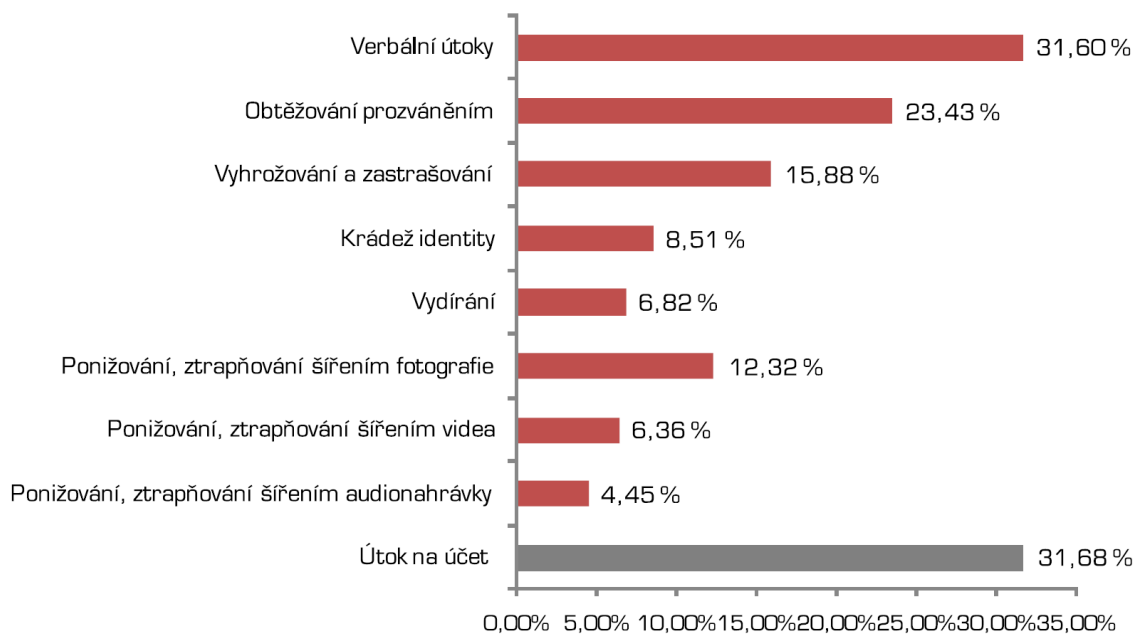

Příloha č. 13: KYBERŠIKANA PODLE KOMUNIKAČNÍCH PLATFOREM¹⁵⁵

¹⁵³ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 87.

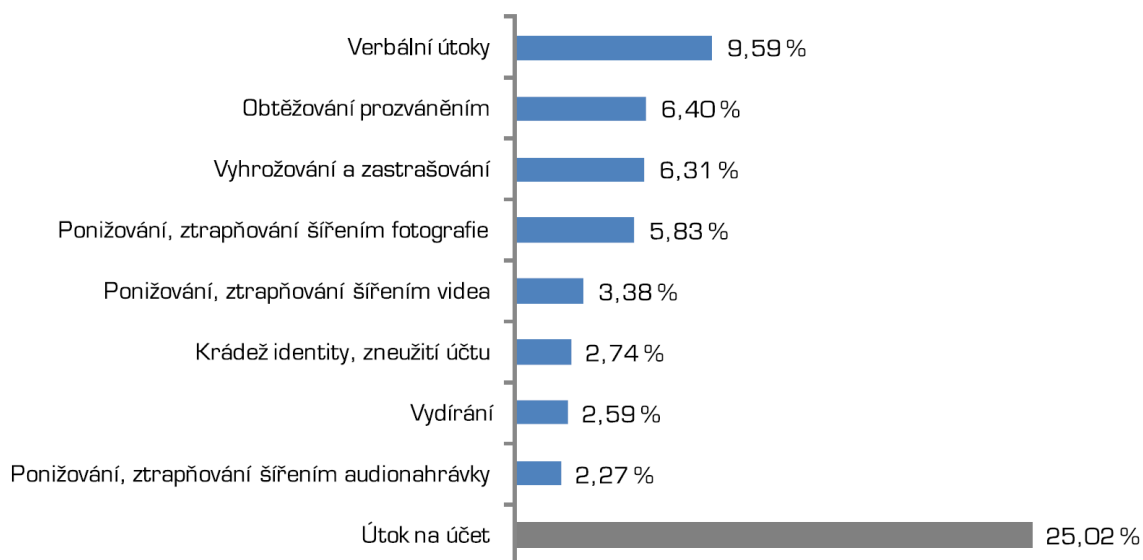
¹⁵⁴ <http://io9.com/392778/the-star-wars-kid-was-as-popular-as-revenge-of-the-sith>

¹⁵⁵ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III.*[online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>.

n=10700

Příloha č. 14: NEJČASTĚJŠÍ FORMY KYBERŠIKANY Z POHLEDU ÚTOČNÍKŮ¹⁵⁶

Příloha č. 15: NEJČASTĚJŠÍ FORMY KYBERŠIKANY Z POHLEDU OBĚTÍ¹⁵⁷

¹⁵⁶ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III.*[online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>.

¹⁵⁷ Tamtéž.

ETAPY KYBERGROOMINGU

1. Příprava kontaktu s obětí

Vybudování falešné identity útočníka

2. Kontakt s obětí (navazování a prohlubování vztahu)

Efekt zrcadlení.

Budování důvěry podplácením. Probírání citlivých témat.

Snižování zábrán u dětí zaváděním sexuálního obsahu do konverzace.

Vyvolání závislosti oběti na útočnickovi, izolování oběti od okolí.

Získávání osobních informací budování profilu oběti.

3. Příprava na osobní schůzku

Technika překonávání věkového rozdílu.

Vyhrožování, vydírání.

4. Osobní schůzka

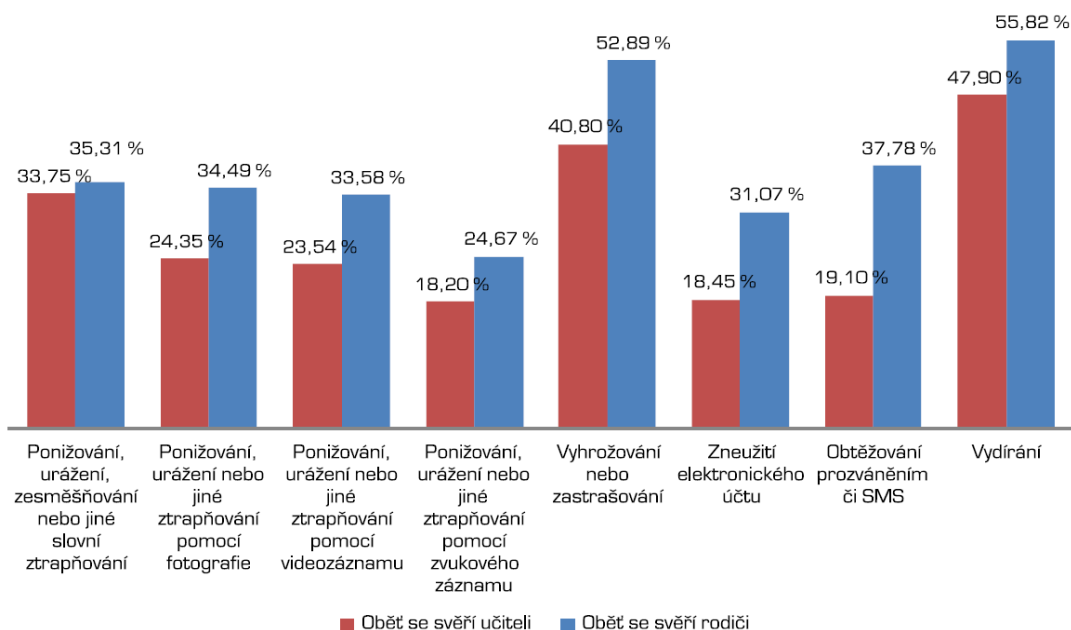
Pokračující manipulace.

Útok (např. sexuální nebo jiný fyzický útok).

www.e-nebezpeci.cz

Příloha č. 16: ETAPY KYBERGROOMINGU¹⁵⁸

Kybershikana – u koho by děti hledaly pomoc

Příloha č. 17: U KOHO BY DĚTI HLEDALY POMOC¹⁵⁹

¹⁵⁸ E-nebezpečí pro učitele. *Kybergrooming* [online]. 2010-2012 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/rizikova-komunikace/kybergrooming>.

¹⁵⁹ E-Bezpečí. *Nebezpečí internetové komunikace III.* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/terenni-vyzkum-online-vyzkum>.

Otázka výzkumníka

A svěřila ses s tím ještě někomu, kromě kámošek, které tě podpořily v té diskusi?

Dívka (18 let)

Ne, to už ne....

Otázka výzkumníka

Rodičům jsi to třeba neřekla?

Dívka

Ne, nechci to s nima řešit, tohle s rodičema ne...vím, že by to už bylo na mě moc...

Otázka výzkumníka

Myslíš, že by tě vaši nepodpořili?

Dívka

Podpořili...to jo...ale nechci je zatěžovat, protože oni sami internetu nerozumí a nepotřebuju jim to vysvětlovat několikrát...nervy mám jen jedny

Příloha č. 18: ROZHOVOR¹⁶⁰

- Objevuje se kyberšikana mezi studenty ve vaší škole?
- Jak velký je to problém?
- Byl/a jste někdy obětí kyberšikany?
- Báł/a jste se někdy přijít do školy, protože vás někdo napadal prostřednictvím internetu?
- Obtěžoval/a jste jiného studenta kyberšikanou?
- Pokud ano, proč jste to udělal/a?
- Co by učitelé měli udělat, aby zlepšili prevenci kyberšikany?

Příloha č. 19: VZOROVÉ OTÁZKY PRO ŠETŘENÍ KYBERŠIKANY OBECNĚ¹⁶¹

¹⁶⁰ ČERNÁ, Alena, Lenka DĚDKOVÁ, Hana MACHÁČKOVÁ, Anna ŠEVÍČKOVÁ a David ŠMAHEL. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*, s. 115.

¹⁶¹ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 103.

Číslo paragrafu	Název paragrafu	Sazba odnětí svobody
§ 144	účast na sebevraždě	až 12 let
§ 175	Vydírání	až 16 let
§ 180	neoprávněné nakládání s osobními údaji	až 8 let
§ 181	poškození cizích práv	až 5 let
§ 182	porušení tajemství dopravovaných zpráv	až 10 let
§ 183	porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí	až 8 let
§ 184	Pomluva	až 2 roky
§ 191	šíření pornografie	až 5 let
§ 192	výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií	až 8 let
§ 209	Podvod	až 10 let
§ 230	neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací	až 8 let
§ 231	opatření a přechovávání přístupného zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat	až 5 let
§ 232	poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti	až 2 roky
§ 352	násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci	až 3 roky
§ 353	nebezpečné vyhrožování	až 3 roky
§ 354	nebezpečné pronásledování	až 3 roky
§ 356	Podněcování k nenávisti vůči skupině osob, omezování jejich práv a svobod	až 8 let

Příloha č. 20: PŘÍKLADY TRESTŮ V RÁMCI TRESTNÍHO ZÁKONÍKU¹⁶²

¹⁶² VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*, s. 109-110.

Příloha č. 21: FOTOGRAFIE Z DĚTSKÉHO ODDĚLENÍ KNIHOVNY MĚSTA PLZNĚ¹⁶³

Příloha č. 22 – NÁHLED STRÁNEK „BEZPEČNÝ INTERNET“¹⁶⁴

¹⁶³ Soukromý archiv. Fotografie pořízena s laskavým svolením pracovníků knihovny.

¹⁶⁴ *Bezpečný internet* [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz>.